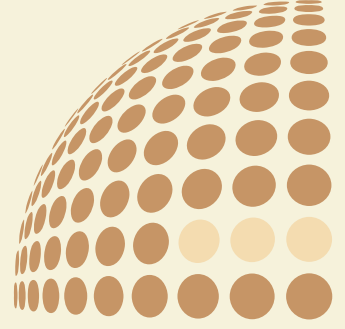

SETA ANALİZ

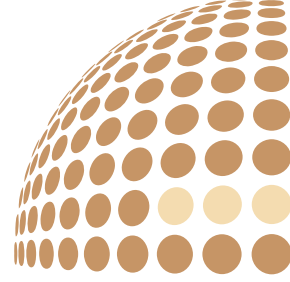
SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Ekim 2012

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE ARAP BAHARINA BAKIŞLARI

MUHİTTİN ATAMAN, GÜLŞAH NESLİHAN DEMİR

SETA ANALİZ

Sayı: 52 | Ekim 2012

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE ARAP BAHARINA BAKIŞLARI

MUHİTTİN ATAMAN, GÜLŞAH NESLİHAN DEMİR

İÇİNDEKİLER

1. KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI ÖNCESİ ORTADOĞU POLİTİKASI	4
2. KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI KARŞISINDAKİ TUTUMU	8
3. ARAP BAHARININ KÖRFEZ ÜLKELERİNİN DIŞ POLİTİKALARI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	22
4. ARAP BAHARI SÜRECİNDE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN TÜRKİYE İLE
İLİŞKİLERİ	27
5. SONUÇ	31

ÖZET

Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'dan oluşan Körfez ülkelerinin 2010 yılının sonlarında başlayan ve Ortadoğu'nun tamamını bir şekilde etkisi altına alan Arap isyanlarına verdiği tepki, yeniden şekillenen bölgeyi ve uluslararası siyaseti anlamak adına oldukça önemlidir. Bu çalışmada öncelikle Körfez ülkelerinin 20. ve 21. yüzyıllarda izlediği Ortadoğu siyasetinin temel parametreleri üzerinde durulmuş, bölge yeniden şekillenirken bu parametrelerin ne yönde etkilendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Körfez ülkelerinin bölge siyasetlerini belirleyen parametrelerin başında ulusal bütünlüklerinin sağlanması, İran'dan algıladıkları güvenlik tehdidi ve mezhepsel tehdit, mevcut siyasal rejimleri devam ettirme kaygısı, geleneksel toplumsal ve siyasal yapının muhafaza edilmesi, *bölgedeki* modernist ve seküler rejimleri ötekileştirme, enerji piyasasının güvenlik ve istikrarı ve Soğuk Savaş siyaseti bağlamında Batıyla geliştirilen derin stratejik ilişkiler gelmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kendi alt-bölgesinde de halk ayaklanmalarına şahit olan Körfez ülkelerinin Arap isyanlarına yönelik genel tavırları, verdikleri tepkiler ve isyanların iç politikadaki tezahürleri tartışılmıştır. Körfez ülkeleri, Arap isyanları karşısında köklü siyasi açılımlar yapmak yerine, özellikle ekonomik bazı reformlar yaparak halkı sakinleştirmek ve mevcut iktidarlarını korumak yönünde bir siyaset izlemiştir. Buradan hareketle, Arap isyanları başladıktan sonra genel olarak bütün Körfez ülkelerinde siyasi ve sosyal alanın daraldığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada ayrıca bölgeyi yeniden şekillendiren Arap Baharı karşısında Körfez İşbirliği Teşkilatı'na üye altı ülkenin sergilediği duruş farklılıkları belirtilerek bunların nedenleri üzerinde durulmuştur. Arap isyanlarının Körfez ülkelerinin dış politikaları üzerindeki etkisi de çalışmanın üçüncü bölümünde tartışılmıştır. KİK ülkeleri, iki farklı boyutta isyanlar karşısında homojen bir tavır sergilememiştir: Körfez alt-bölgesinde statükonun korunmasından yana tavır alan Körfez ülkeleri, Körfez dışında çıkarları doğrultusunda bir siyaset izlemiştir. İsyenlar sonrasında bölgede halk lehine şekillenen yeni düzen ve alt-bölgesindeki güvenlik gerekçeleri, Körfez ülkelerini siyasi birlik olmaya ve bölgesel aktörlerle ilişkilerine farklı boyutlar kazandırmaya yöneltmiştir. Bunun bir örneği olarak çalışmanın son bölümünde Arap isyanlarının Türkiye ve KİK üyesi ülkeler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği nedenleriyle beraber sorgulanmıştır.

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE ARAP BAHARINA BAKIŞLARI

1. KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI ÖNCESİ ORTADOĞU POLİTİKASI

Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'dan oluşan Körfez ülkeleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nden İngilizlerin kontrolüne geçen Arabistan yarımadasındaki zengin toprakların zamanla bağımsızlıklarına kavuşturulması ile kurulmuşlardır. Uzun bir dönem İngilizlerin denetiminde bulunan Körfez ülkeleri, stratejik ve jeo-ekonomik önemleri dolayısıyla küçük devletçikler olarak tasarlanmış ve kabile yönetimlerine bırakılmışlardır. 1927'de Suudi Arabistan'ın bağımsızlığının tanınmasının ardından 1961'de Kuveyt, 1970'te Umman ve 1971'de de Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) kurulmuştur. Körfez ülkeleri bağımsızlık sonrasında sahip oldukları stratejik tabii kaynaklar dolayısıyla hem bölgelerinde hem de küresel güçlerin nazarında önemli ülkeler olarak ön plana çıkmışlardır.

Körfez ülkeleri coğrafi konumları, siyasal rejimleri, ekonomik kaynakları ve toplumsal yapılarının benzerliğinden dolayı iç siyasi yapılarında da benzerlik göstermiş, benzer dış politika eğilimleri içinde olmuş ve uluslararası platformlarda benzer tavırlar sergilemişlerdir. Genel manada iç ve dış tehditlere karşı kendilerini savunmaktan mahrum olan Körfez ülkeleri, Batılı büyük devletlerin, İngiltere ile ABD, etkisi altında kalmışlardır.

a) Körfez Ülkelerinin 20. Yüzyıldaki Ortadoğu Siyasetlerinin Temel Parametreleri

Körfez ülkelerinin 20. yüzyıl boyunca Ortadoğu siyasetlerini belirleyen bazı temel parametreler bulunmaktadır. Bunların başında ulusal bütünlüklerinin sağlanması, İran'dan algıladıkları güvenlik tehdidi ve mezhepsel tehdit, mevcut siyasal rejimleri devam ettirme

kaygısı, geleneksel toplumsal ve siyasal yapının muhafaza edilmesi, *bölgedeki* modernist ve seküler rejimleri ötekileştirme, enerji piyasasının güvenlik ve istikrarı ve Soğuk Savaş siyaseti bağlamında Batıyla geliştirilen derin stratejik ilişkiler gelmiştir.

İlk olarak, mevcut sınırlar dâhilindeki devletlerin ülkesel/coğrafi bütünlüğünü muhafaza etmek Körfez ülkelerinin en temel dış politika amacı olarak ön plana çıkmaktadır. İngiliz mandasından çıktıktan sonra oluşturulan “yapay” devletlerin varlıklarının ve ülkesel bütünlüklerinin devam ettirilmesi, bağımsızlıklarından itibaren ulusal güvenliklerinin en önemli gündem maddesi olmuştur. Ülkesel bütünlüğün sağlanması bağlamında Körfez ülkelerinin karşılaştıkları en önemli güvenlik sorunu da İran’dan algılanan tehdit olmuştur. Şah döneminde de Körfez ülkeleriyle sorunlar yaşayan İran, özellikle İslam İnkılabı’nın gerçekleşmesinden sonra kullandığı devrimci söylem dolayısıyla kayda değer bir Şii nüfus bulunduran Körfez ülkelerinde doğrudan tehdit olarak algılanmıştır. İran’ın sıkı Batı karşıtlığına dayalı dış politikası, Körfez ülkelerinin Batıcı ve statükocu dış politikalarıyla çatışmaktadır. Ayrıca devrim ihraç etmek amacıyla olan İran, Körfez’deki hanedanlıkların yıkılmasını bir dış politika hedefi olarak belirlemiştir.¹ İran-Irak Savaşı’nın başlamasından sonra İran’dan algıladıkları tehdidin artmasıyla birlikte Körfez ülkeleri, bir taraftan kendi aralarında bütünleşme sürecine girerken, diğer taraftan da Batıyla daha yakın işbirliği içinde olmaya çalışmışlardır.

Körfez ülkeleri İran tehdidine karşı 1981 yılında toplu bir tedbir olarak Suudi Arabistan öncülüğünde Körfez İşbirliği Konseyi’ni (KİK) kurmuşlardır.² Arap Birliği ile bölgesel bir bütünleşme süreci başlatma konusunda başarılı olamayan Arap ülkelerinden bazıları alt-bölgesel bir bütünleşme süreci olarak gördükleri KİK’in kurucu antlaşmasının 4. maddesinde daha çok ekonomik ve kültürel alanlarda ortaklıktan bahsetseler de³ örgütün temel amacı, Avrupa ülkeleri arasında olduğu gibi uzun dönemli birleşme öngörüsü değil, Körfez ülkeleri arasındaki ortak güvenlik ve ideolojik kaygıları gidermektir.⁴

Birinci dış politika amacıyla doğrudan bağlantılı bir başka temel amaç da Körfez ülkelerindeki mevcut siyasal rejimlerin devam ettirilmesi kaygısıdır. Körfez ülkelerinin en önemli ortak özelliği her bir ülkenin monarşi rejimine sahip olması ve her bir Körfez ülkesinin bir hanedan/aile/kabile tarafından yönetilmesidir. Körfez ülkelerinde seçkinler sınıfı, yönetici aile başta olmak üzere, ülkedeki ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran belirli ailelerden oluşmaktadır. Halkın diğer kesimlerinden ayrı ve ayrıcalıklı yaşayan bu aileler ellerindeki gücü kaybetmemek için daha çok dış güçlerle ittifak ve güvenlik ilişkileri geliştirmişler ve bu da Körfez monarşilerinin meşruiyetlerinin çok kırılgan olmasına sebep olmuştur.

Ülkesel bütünlüğün
sağlanması
bağlamında
Körfez ülkelerinin
karşılaştıkları en
önemli güvenlik
sorunu İran’dan
algılanan tehdit
olmuştur.

1. Muhittin Ataman, “Sultanate of Oman,” iç. Wolfgang Gieler ve Kemal İnät (Der.), *Foreign Policy in the Greater Middle East*, Berlin: Wissenschaftlicher Verlag, 2005, ss. 117-128, s. 119.

2. “Gulf Cooperation Council,” *Global Security*, <http://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/gcc.htm>, Erişim tarihi: 1 Ağustos 2012.

3. Körfez İşbirliği Konseyi Şartı, 4. Madde. <http://www.gcc-sg.org/eng/indexfc7a.html?action=Sec-Show&ID=1>.

4. Marco Pinfari, *Nothing But Failure? The Arab League and the Gulf Cooperation Council as Mediators in the Middle Eastern Conflicts*, Crisis States Research Center Working Paper, No. 45, Mart 2009.

Siyasal ve kültürel boyutları harmanlayan ve geleneksel bedevi İslamı olarak nitelendirilebilecek bir İslamcılık anlayışına sahip olan Körfez ülkeleri, geleneksel yapıyı koruma kaygısıyla statükocu ve değişim karşıtı olmuşlardır.

Körfez ülkeleri mevcut siyasal rejimlerin devamını sağlamak için hem siyasal hem de ekonomik bakımdan bağımlı oldukları Batılı büyük devletlerle ilişkilerini geliştirmiş ve bu ortaklıklarını koruma yönünde bir siyaset izlemişlerdir. İki kutuplu dünya sisteminin bir sonucu olarak Körfez ülkeleri, Sovyetler Birliği ve yandaş ülkelerinin devrimci ve değişimci söylemlerine karşı Batılı devletlerle yakın ilişkiler kurmuşlar ve bunun sonucu olarak da Körfez ülkeleri bölgesel statükocu güçlerle işbirliği yaparken, değişimci ve devrimci rejimlerle gergin ve düşmanca bir ilişki içinde olmuşlardır. Örneğin, Doğu Bloğu yanlısı Nasır yönetimindeki Mısır ile ilişkileri olumsuzken, İsrail ve ABD ile iyi ilişkiler geliştiren Mübarek yönetimindeki Mısır ile yakın işbirliği yapmışlardır. Benzer biçimde Körfez ülkeleri Batı yanlısı Ürdün ile iyi ilişkilere sahipken, Sovyet yanlısı Suriye'deki Baas rejimine hep soğuk bakmışlardır.

Geleneksel/İslami toplumsal yapının hem yurtiçinde hem de bölgede muhafaza edilmesi ve/ya geliştirilmesi de Körfez ülkelerinin temel dış politika amaçlarının arasında yer almıştır. Siyasal ve kültürel boyutları harmanlayan ve *geleneksel bedevi İslamı* olarak nitelendirilebilecek bir İslamcılık anlayışına sahip olan bu ülkeler, geleneksel yapıyı koruma kaygısıyla statükocu ve değişim karşıtı olmuşlardır. Özellikle Selefî bir anlayışa sahip olan ülkeler İslam dininin hükümlerini, mevcut rejimlerini devam ettirme amacıyla bir meşruiyet aracı olarak kullanmışlardır. Bu ülkelerde İslam, hem din (kültürel ve toplumsal hayat) hem de devlet (siyasal hayat) olarak yaşanmaktadır. Bundan dolayı bu ülkelerde rejime karşı çıkmak dini ilke ve değerlere karşı çıkmak olarak algılanmıştır. Örneğin, Suudi Arabistan Krallığındaki siyasal rejim, Suud ailesinin siyasal gücü yanında Şeyh ailesinin meşruiyet sağlayıcı dini gücüne de dayanmaktadır.⁵ Körfez ülkeleri bu bağlamda bölgede, özellikle Arap dünyasında kurulan modernist ve seküler rejimlere tepki üzerine geliştirilen bir bölgesel siyaset izlemişlerdir. Körfez ülkelerinin laik Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin minimal düzeyde tutmasının nedenlerinden biri de bu bakış açısı olmuştur. Körfez ülkelerinin Batılı kurum ve kavramlara dayalı rejimler kurma peşindeki ülkelerle ilişkileri genel manada olumsuz olmuş, toplumsal değerlerin değiştirilmesini çoğunlukla siyasal rejimlere yönelik bir güvenlik sorunu olarak algılamış ve demokratikleşme yönündeki talepleri de daha çok gayri İslami olma iddiasıyla reddetmişlerdir.

Körfez ülkelerinin iç ve dış politika amaçlarının ikisine de etki eden bir diğer konu da ülke refahının geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu temel amaca ulaşmadaki en önemli araç da enerji piyasasının istikrarı ve uzun dönemli bir enerji politikasının izlenmesi olmuştur zira Körfez ülkelerinin ekonomileri büyük ölçüde petrol ihracatına ve petrol gelirlerine bağımlıdır. Ülkelerin petrolden elde ettikleri gelirler hem iç siyasetin yapılandırılması hem de dış politika aktörleriyle ilişkilerinde kullanılmaktadır. İçerde muhalefetin ve farklı siyasi ve toplumsal taleplerin önüne geçmede petrol gelirleriyle maddi önlemler alınırken, dış politikada petrol

5. Muhittin Ataman ve Yurdanur Kuşçu, "Suudi Arabistan'daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler," *Alternatif Politika*, Şubat 2012, Cilt 4, No. 1, ss. 1-26.

piyasasını da kontrol eden eski sömürge ülkelerle yakın ilişkiler devam ettirilmektedir. Ancak petrol rezervlerinin azalması ve petrol fiyatlarının istikrarsızlığı Körfez ülkelerini küresel ekonomik gelişmelere bağımlı kılmış, bu da Körfez ülkelerindeki siyasal bağımlılık, işsizlik ve üretken olmayan nüfus artışı gibi siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunların artmasına yol açmıştır. Rantiyer devlet olmaktan üretken ve tüccar devlete geçme mücadelesi veren Körfez ülkeleri, bu sorunları önlemek adına son zamanlarda ekonomilerini çeşitlendirilmeyi hedef haline getirmişlerdir.

b) Körfez Ülkelerinin 21. Yüzyılda Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikaları

21. yüzyılın ilk önemli olayı ve uluslararası ilişkiler tarihi açısından yüzyılın başlangıcı olarak kabul edilen 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batı dünyasında Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerine yönelik olumsuz bir algı oluşmuş ve bu doğrultuda bir tutum takınılmıştır. Usame bin Ladin başta olmak üzere el-Kaide'nin önemli kişilerinin pek çoğunun Körfez kökenli olmasının, dolayısıyla Batıda İslam dini ve Müslümanlara yönelik daha olumsuz bir algının hâkim olmaya başlaması, Körfez ülkelerinin toplumsal ve siyasal yapılarının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak da Bush liderliğindeki ABD diğer Batılı ülkelerle işbirliği içinde bütün bölgeye yönelik Büyük Ortadoğu Projesi'ni başlatmıştır.

Geçen yüzyılın sonlarında ve yeni yüzyılın başlarında meydana gelen bazı önemli küresel ve bölgesel gelişmelerden dolayı Körfez ülkeleri yeni yüzyılda iç ve dış politikalarını yeniden yapılandırmak zorunda kalmışlardır. Bu gelişmelerden bazıları Körfez ülkeleri için olumlu adımlar atılmasına vesile olurken bazıları ise olumsuz durumlar ortaya çıkarmıştır.

Bu gelişmelerden birincisi iki kutuplu dünya sisteminin yıkılması ve Soğuk Savaş siyasetinin sona ermesi olmuştur. Dünya sisteminin yeniden yapılandırılmasından sonra Körfez ülkeleri Batıya olan bağımlılığını azaltma çabasına girişmiş, yeni yüzyılla birlikte bölge ülkeleriyle ve Doğu'daki küresel güçlerle de ilişkilerini geliştirerek dış politikalarını çeşitlendirme imkânına kavuşmuşlardır. Bu bağlamda en başarılı iki örnek Şeyh Hamad liderliğindeki Katar ile Kral Abdullah liderliğindeki Suudi Arabistan olmuştur. Her iki lider ve ülke de etkin birer bölgesel aktör haline gelmiş, diğer Körfez ülkeleri de artan karşılıklı bağımlılık ve çeşitlendirme ile birlikte uluslararası politikada daha aktif olmaya başlamışlardır.

11 Eylül saldırılarına cevap olarak ABD'nin önce Afganistan'ı daha sonra ise Irak'ı işgal etmesi bölgesel dengelerin değişmesine neden olmuş, özellikle Irak'ta Saddam rejiminin yıkılması Körfez ülkelerini İran tehdidine karşı hamisiz ve savunmasız bırakmış ve dengeleyici güç olarak Türkiye'ye ihtiyaçlarını artırmıştır. Buna Türkiye'nin başarılı demokratikleşme ve ekonomik kalkınma hamleleriyle bölgesel bir güç olarak orta-

Geçen yüzyılın sonlarında ve yeni yüzyılın başlarında meydana gelen bazı önemli küresel ve bölgesel gelişmelerden dolayı Körfez ülkeleri yeni yüzyılda iç ve dış politikalarını yeniden yapılandırmak zorunda kalmışlardır.

Arap isyanları
başladıktan sonra
genel olarak bütün
Körfez ülkelerinde
siyasi ve sosyal
alanın daraldığını
söylemek
mümkündür.

ya çıkmasını da ayrı bir faktör olarak ilave etmek gerekmektedir. Körfez ülkelerinin Türkiye'ye ihtiyacının arttığı bir dönemde Türkiye'nin bu ihtiyaca cevap verme potansiyelinin artması da önemli bir husustur. Coğrafi olarak Körfez ülkelerinden uzakta bulunan Türkiye, tarihsel olarak da Körfez ülkeleriyle güvenlik sorunları yaşamamış, Körfez'de toprak ve mezhepsel bir üstünlük iddiasında bulunmamış ve dolayısıyla bir tehdit oluşturma ihtimali düşük olduğundan, Körfez ülkeleri tarafından olası bir tehdit olarak algılanmamıştır.

Körfez ülkelerinin dış politikalarını belirleyen en önemli etmenlerin başında enerji piyasasının durumu gelmektedir. Doğal kaynaklarına bağımlı bu ülkeler enerji pazarının, dolayısıyla petrol ve doğalgaz boru hatlarının istikrar ve güvenliğine de bağımlı durumdadır. Petrol ve doğalgaz piyasasının istikrarı ve enerji boru hatları, 20. yüzyılda olduğu gibi yeni yüzyılda da bu ülkelerin izledikleri dış politikanın temel parametrelerinden biri olmaya devam etmektedir.

Körfez ülkelerinin dış politikalarını belirleyen temel hususlardan bir diğeri de bölgede nükleer enerjinin ve silahların üretilmesi sorunudur. Körfez ülkeleri, bölgesel statükonun ve istikrarın devamı için bölge ülkelerinin nükleer silah üretmesine karşı çıkmaktadır. Nükleer silahlanmanın olduğu bir bölgede istikrarın sağlanması çok zor ve birbirine düşman iki ülkenin (İsrail ile İran'ın) silahlanma yarışı devam ederken diğer ülkelerin de nükleer silahlanmayı reddetmesi neredeyse imkânsızdır. Bundan dolayı Körfez ülkeleri bir taraftan İran'ın nükleer silah üretmesini doğrudan bir tehdit olarak algılayıp buna karşı çıkmakta ve İsrail'in elindeki silahların bölgesel bir tehdit oluşturmamasından dolayı imha edilmesini savunmaktadır. Öte yandan, bölgenin kitle imha silahlarından arındırılmasını savunan Körfez ülkeleri, özellikle Suudi Arabistan, realist davranarak varlıklarını savunma refleksiyle silahlanmaya ciddi paralar ayırmaktadırlar. Suudi Arabistan ABD, Fransa ve Güney Kore ile imzaladığı antlaşmalar çerçevesinde nükleer reaktörler inşa projeleri geliştirmiş ve nükleer silah üretme sinyali vermişlerdir.⁶

2. KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ARAP BAHARI KARŞISINDAKİ TUTUMU

Bu bölümün ilk kısmında Körfez ülkelerinin Arap Baharı karşısında takındıkları tutum ve süreç boyunca izledikleri politika tartışılacaktır. Körfez ülkelerinin Arap Baharına yönelik politikasının değişmesine yol açan gelişmeler vurgulanacak ve ülkeler arasında siyaset farklılıklarının olup olmadığı tartışılacaktır. İkinci kısımda ise Körfez ülkelerindeki iç politik tartışmalar irdelenecek, ülkelerin bölge politikalarının arkasında yatan siyasi, ekonomik, etnik ve mezhepsel nedenler tartışılacaktır.

Sahip oldukları doğal kaynaklar ve zenginlikler dolayısıyla diğer Arap ülkelerinden farklı olan Körfez ülkeleri, modernist cumhuriyet rejimlerinde baş gösteren ayaklan-

6. "Saudi Arabia Plans To Build 16 Nuclear Reactors by 2030," *El-Arabiya*, 2 Haziran 2011; "Saudia Arabia, South Korea in Nuclear Cooperation Deal," *Reuters*, 15 Kasım 2011.

maların kendi ülkelerine de sıçramasından korktukları için iç siyasetlerinde küçük ve sembolik dolayısıyla uzun vadede etkili olamayacak değişim programları ilan etmişlerdir. Körfez ülkeleri genel manada ekonomik araçları kullanarak vatandaşlarının ekonomik ve toplumsal durumunu iyileştirirken siyasi manada sert ve otoriter tedbirler almayı tercih etmişlerdir. Körfez ülkeleri devlet bünyesinde çalışanların ücretlerini arttırarak, istihdam politikasını değiştirerek, yeni kurumlar ihdas ederek, yeni siyasal katılım yolları oluşturarak ve yetkileri görece dağıtarak iç siyasette istikrarı sağlamaya çalışmışlardır. Arap isyanları başladıktan sonra genel olarak bütün Körfez ülkelerinde siyasi ve sosyal alanın daraldığını söylemek mümkündür. Örneğin, bu süreçte BAE’de zaten sınırlı bir alanda faal olan sivil toplum örgütleri daha da sindirilmiştir.⁷ Bu havuç-sopa politikası, Körfez ülkelerindeki siyasi sürecin iç ve dış siyasetlerinde farklı araçlar kullanarak ve farklı tavırlar takınarak paradoksal bir şekilde devam etmesini beraberinde getirmiştir.

Benzer kültürel, ekonomik ve siyasal yapılara sahip olmaları dolayısıyla Körfez ülkelerinin Arap Baharı tepkileri birbirine paralel olmuştur. Geleneksel dış politika anlayışlarının belirleyicisi olan temel faktörler aslında bu ülkelerin Arap Baharı karşısındaki tutumlarını da belirlemiştir. Körfez ülkelerinin Arap isyanları karşısında izlediği genel siyaset rejim değişikliğinden ziyade, bazı reformlar yaparak halkı sakinleştirmek ve iktidarı korumak yönünde olmuştur. Bu amaçla bir dizi ekonomik, siyasi ve sosyal reform gerçekleştirilmiş ve daha fazlası için de söz verilmiş, ülkeden ülkeye bir takım farklı politikalar izlenmiştir. Körfez monarşileri bölgede giderek etkili olan isyan sürecinden olumsuz etkilenirken BAE ile Katar iç sorunlar yaşamamanın yanında Arap isyanlarından kazanç sağlayan iki istisna ülkesi olmuşlardır.

Körfez ülkelerinin Arap isyanlarına ilk tepkisi, isyan dalgasının kendi ülkelerine ulaşmasını engellemek olmuştur. Şubat ayı itibariyle Bahreyn, Suudi Arabistan ve Umman’da ayaklanmalar meydana gelmiş, ayaklanmaların yayılması hem askeri güç hem de ekonomik araçlar kullanılarak kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Körfez ülkeleri bir taraftan sert güç araçlarını kullanarak ülkedeki baskıyı arttırarak muhalefete gözdağı verirken, diğer taraftan da istikrarı sağlamak ve halkın taleplerini karşılamak için ekonomik ve siyasal tedbirler almışlardır.

Körfez ülkelerinin Arap isyanları karşısındaki ikinci tepkisi ise cumhuriyet rejimlerine yönelik bakış açısının bir sonucu olarak paradoksal olmuştur. Başlangıçta, uzun süredir rekabet içinde oldukları İran’a karşı yanında görmek istediği Batıcı ve modernist cumhuriyet rejimlerinin yıkılmasını istememiş ve mevcut rejimlere destek çıkmışlardır. Körfez ülkeleri, mevcut rejimlerin varlıklarını devam edemeyeceğini anladıktan sonra, bu cumhuriyetlerdeki ayaklanmalara ekonomik, siyasi ve askeri destek vermişler, fakat farklı bir rejim olan cumhuriyetlerde meydana gelen bu isyan dalgasının kendilerine ulaşacağına ihtimal vermemişlerdir. Özellikle Katar ile Suudi Arabistan, cumhuriyet rejimlerine karşı

Körfez ülkelerinin
Arap isyanları
karşısında izlediği
genel siyaset rejim
değişikliğinden
ziyade, bazı
reformlar yaparak
halkı sakinleştirmek
ve iktidarı korumak
yönünde olmuştur.

7. Kamrava, ‘The Arab Spring and the Saudi-Led Counterrevolution,’ s. 97.

İsyanlar bundan sonraki süreçte Arap halklarının hem iç hem de dış siyasette yönetimleri etkileyen bir faktör olarak dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır.

İsyan eden halk kitlelerine maddi ve manevi destekte bulunmuşlardır. Örneğin, Batıyla ilişkilerine önem veren Katar, Libya'da Kaddafi'ye karşı mücadele eden gruplara silah ve asker yardımı yaptığını itiraf etmiş, İran'ın bölgesel etkinliğini zayıflatmak isteyen Suudi Arabistan da Suriyeli muhaliflerin silahlandırılması çağrısında bulunmuştur.

Körfez ülkelerinin üçüncü ortak tutumları da iç siyasette çoğunluğu işsiz, fakat ulusal ve bölgesel konulardan haberdar olan Arap gençliğinin önemli bir siyasi aktöre ve yönetimler için siyasi bir tehdide dönüşmemesi için tedbirler almaya başlamaları olmuştur. İsyanlara kadar yönetimlerine sadık olan Arap halkı, bağımsız bir aktör olarak varlığını hissettirmeye başlayınca Körfez ülkeleri daha çok ekonomik araçları kullanarak halkın taleplerini karşılamaya çalışmıştır. İsyanlar bundan sonraki süreçte Arap halklarının hem iç hem de dış siyasette yönetimleri etkileyen bir faktör olarak dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır.

a) Bahreyn

Körfez ülkeleri arasındaki tek ada devleti olan Bahreyn, el-Halife ailesinin yönetiminde bulunmaktadır. 18. yüzyılın başlarında Necid'den göç eden bir aşiret olan Halife ailesi, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Bahreyn adasında hakim siyasal güç olmuştur. Adayı İranlılardan alan aile bir ara hakimiyeti Umman'a kaptırmış, ancak Vehhabilerin desteğiyle kısa sürede yeniden hakimiyeti ele geçirmiştir. 2011 yılında da yine Suudi ve Vehhabi desteğiyle el-Halife ailesi rejimine karşı nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin öncülüğündeki ayaklanmalar bastırılmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren İngilizlerle ilişkilerini geliştiren Bahreyn, 1971 yılında bir "emirlik" olarak bağımsızlığını kazanmış, 2002 yılında ise "krallık" olmuştur. Aile ve dolayısıyla devlet işlerinin önemli bir kısmı, bağımsızlıktan sonra resmi bir kuruma dönüştürülen Aile Konseyi tarafından yerine getirilmektedir. Bahreyn'de sadece bakanların değil, yüksek düzey bürokratların da büyük çoğunluğu el-Halife ailesine mensup kişilerden oluşmaktadır.

Körfez ülkelerindeki ilk halk ayaklanması, 14 Şubat 2011 tarihinde bölgenin coğrafi ve demografik olarak en küçük ülkesi olan Bahreyn'de yaşanmıştır. İlk gösterilerde bir kişinin güvenlik görevlileri tarafından öldürülmesi üzerine halkın geniş katılımıyla bir cenaze töreni düzenlenmiş, tören sırasında toplanan on binden fazla gösterici yeni bir anayasanın kabul edilmesi, demokratik bir hükümetin seçilmesi ve Şiilere karşı ayrımcılığa son verilmesi talebinde bulunmuştur.⁸ Bahreyn Krallığı'nın gösterilere tekrar şiddet kullanarak karşılık vermesi üzerine Şii çoğunluklu ana muhalefet partisi el-Vifak parlamentodan çekilmiştir. Büyük çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu göstericiler, başkent Mename'deki İnci Meydanı'nı protestoların merkezi olarak kullanmıştır.

Ayakanmanın ilk günlerinde göstericilerin anayasal ve demokratik haklar yanında sosyal adalet talepleri olmuştur. El-Halife Yönetimi, ilk etapta bu gösterileri ve talep-

8. Ian Black, "Bahrain Police Open Fire on Funeral Procession Leaving One Dead," *The Guardian*, 16 Şubat 2011.

leri olumlu karşılasa da muhalefetin sertleşen tutumunun da etkisiyle “ülkenin milli birlik, beraberlik ve güvenliğinin tehdit” edildiğini gerekçe göstererek muhaliflere şiddet kullanarak karşılık vermeye başlamıştır. Göstericilerin büyük çoğunluğunu Şiiilerin oluşturması, Bahreyn’deki ayaklanmanın niteliğini değiştirmiş ve ülkede Şii-Sünni gerilimi yaşanmaya başlamıştır.⁹ Ayaklanmanın mezhepsel bağlamda ele alınması, bölgesel ve küresel aktörlerin olaylara bakışlarını etkilemiş ve Bahreyn’deki halk isyanı bölgesel bir soruna dönüşmüştür.

İsyan dalgasının Arap yarımadasına sıçramasından korkan Suudi Arabistan, Bahreyn’de ayaklanmanın patlak vermesinden bir ay sonra, 14 Mart’ta, sadece 25 km. uzağında bulunan ülkeye ayaklanmayı durdurmak ve güvenliği sağlamak için karayoluyla 1000 asker göndermiştir. Suudi Arabistan, Bahreyn yönetiminin isteği üzerine, diğer KİK üyelerinin de sembolik katkılarıyla, “düzen ve güvenlik sağlamak” yani isyanı bastırmak amacıyla adaya asker gönderdiğini belirtmiştir.¹⁰ Fakat müdahalenin asıl sebebi Suudi Arabistan’ın petrol bakımından en zengin bölgesi olan Doğu bölgesinde yaşayan Şiiilerin Bahreyn’den etkilenip ayaklanmasını önlemek olarak yorumlanmıştır.¹¹

Bahreyn Yönetimi 15 Mart’ta olağanüstü hal ilan ederek Suudi askerleri de dâhil asker ve polise göstericilere karşı her türlü güvenlik önleminin alınması talimatını vermiştir. Muhalefetin önde gelen 6 lideri yabancılar adına casusluk yaptığı iddiasıyla gözaltına alınmış,¹² bir ay sonra hükümet-karşıtı gösterilere katılan dört kişi iki polisi öldürdüğü gerekçesiyle idam cezasına çarptırılmış, Bahreyn Petrol Şirketi de gösterilere ve genel grevlere katılan 300 işçiyi işten çıkarmıştır. Bu gelişmeler üzerine İran ülkedeki gelişmeler hakkında kaygılarını bildirmiş, Bahreyn de İran’ın muhalifler lehine açıklamaları üzerine Tahran büyükelçisini geri çekmiştir. Buna karşı ABD de Beşinci Filosuna ev sahipliği yapan Bahreyn yönetimine destek vermeye devam etmiştir.¹³

Dört aylık ayaklanma döneminden sonra muhalefet el-Halife yönetimi ile görüşmelere razı olmuş, Şii çoğunluk tarafından kurulan en önemli muhalefet partisi el-Vifak 2 Temmuz 2011 tarihinde hükümetle görüşmeyi kabul etmiştir. “Ulusal diyalog” olarak nitelendirilen bu görüşmelere farklı siyasi partilere ve hükümet yanlısı gruplara mensup 300 delege de katılmıştır. Ancak görüşmelerden ciddi bir sonuç çıkmamış,¹⁴ reform yapılmadan baskı siyasetine devam etmek, sorunları çözmek yerine sadece ertelemiştir. Sonuç itibarıyla muhalif gruplar görüşmelerden çekilince hükümetin baskı politikaları da devam etmiş, öyle ki gösteriler sırasında yaralanan muhalifleri tedavi eden doktor ve hemşire gibi sağlık personeli dahi “göstericilere destek vermek suçundan” askeri mahkemeler tarafından 5 ile 15 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmıştır.

Ayaklanmanın
mezhepsel
bağlamda ele
alınması, bölgesel
ve küresel
aktörlerin olaylara
bakışlarını etkilemiş
ve Bahreyn’deki
halk isyanı
bölgesel bir soruna
dönüşmüştür.

9. Abdulkhaleq Abdullah, “Repercussions of the Arab Spring on GCC States,” *Arab Center for Research and Policy Studies*, Research Paper, Mayıs 2012, s. 8.

10. Simon Tisdall, “Bahrain Royal Family Welcomes Saudi Troops to Face Down Violent Protests,” *The Guardian*, 14 Mart 2011.

11. Lin Noueihed ve Frederik Richter, “Saudi Sends Troops, Bahrain Shi’ites Call It ‘War,’” *Reuters*, 14 Mart 2011.

12. Martin Chulov, “Bahrain Arrests Six Opposition Leaders for ‘Contacting Foreign Agents,’” *The Guardian*, 17 Mart 2011.

13. Martin Chulov, “Bahrain Declares Martial Law as Protesters Clash with Troops,” *The Guardian*, 15 Mart 2011.

14. “Bahrain Opposition Join Talks,” *The Guardian*, 2 Temmuz 2011.

Bahreyn'deki halk ayaklanması, Körfez ülkelerinin ulusal yapılarını ve siyasi varlıklarını tehdit eden bir durum gördüklerinde ortak hareket ettiklerinin ve edeceklerinin önemli bir göstergesi olmuştur.

İsyan dalgasının domino etkisinden duyulan korkunun yanı sıra Bahreyn'de Şiilerin ayaklanması, İran'ın Körfez ülkelerinin içişlerine müdahale olarak yorumlanmış, ayaklanmanın bölgesel bir soruna dönüşebilme potansiyeline dikkat çekilmiştir. Bu konu Bahreyn Kralı tarafından olayları araştırma üzere oluşturulan Bağımsız İnceleme Komisyonu'nun raporunda da yer almış, komisyon protestolarda İran'ın bir etkisi olmadığını belirtmiştir.¹⁵ Bahreyn'deki muhaliflerin de İran'ın kendilerine karışmasını istemediklerini dile getirmiş¹⁶ olmalarına rağmen Suudi Arabistan ve Bahreyn yönetimleri İran'ı suçlamaya devam etmiştir. Bahreyn'deki Şii çoğunluğun öncülüğündeki halk isyanı, İran ile Suudi Arabistan ve Bahreyn yönetimleri arasındaki geleneksel çatışmacı siyaseti ve çekişmeyi daha belirgin hale getirmiştir.

Bahreyn'deki halk ayaklanması, Körfez ülkelerinin ulusal yapılarını ve siyasi varlıklarını tehdit eden bir durum gördüklerinde ortak hareket ettiklerinin ve edeceklerinin önemli bir göstergesi olmuştur. Bunun yanı sıra Bahreyn'deki isyanlar, KİK'in kırmızı çizgilerinin olduğunu ve uzun yıllardır yönetimde olan hanedanların bu çizgilerin geçilmesine kolay kolay izin vermeyeceğini de göstermiştir.¹⁷

Bahreyn'de hükümet İçişleri Bakanlığı'nın 20 bin kişiye istihdam sağlayacağını duyurmuştur. Bahreyn vatandaşlığı olanların sayısının 300 bin olduğu düşünüldüğünde bu rakamın gayet yüksek olduğunu söylemek gerekmektedir. Bahreyn, Batılı devletlerin Ortadoğu'daki demokratikleşme hareketlerine desteğinin sınındığı bir örnek teşkil etmiş ve Batılı devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda halk hareketlerine sessiz kaldıklarını kanıtlamıştır. Batının Bahreyn konusundaki sessizliğinde, Amerikan donanmasının 5. Filosuna ev sahipliği yapması, Şii İslamcılarının yönetimi ele geçirmesi ihtimali karşısında İran'ın etkisinin artması ve en önemlisi de Batının enerji açısından bağımlı olduğu Suudi Arabistan'ın bu ülkeyi desteklemesi etkili olmuştur. Bu Batılı devletlerin Batı yanlısı dış politika yürüttükleri müddetçe Körfezde değişim talepleri ne kayıtsız kaldıkları izlenimi uyandırmıştır.¹⁸

b) Suudi Arabistan

Suudi Arabistan dış politikasının temel parametreleri bölgede istikrarın ve Körfez dengeleri açısından statükonun sürdürülmesinden yana olmuştur. Buradan hareketle öncelikle Suudi Arabistan'ın bölgede değişim isteyen hareketleri bu bağlamda değerlendirdiği ve kendi yönetiminin güvenliği için statükoya hizmet edeceklerle işbirliği yaptığını söylemek mümkündür.¹⁹ Tarihsel olarak Suudi Arabistan, mezhepçilik siyaseti yaparak

15. Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry, Chapter IX: Allegations of Involvement by Foreign Forces and Foreign Actors, s. 375.

16. Genieve Abdo ve Jasim Husain Ali, "Misunderstanding Bahrain's Shia Protesters," *Al Jazeera*, 3 Nisan 2011.

17. Abdulkhaleq Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," *ACRPS*, Mayıs 2012, s. 11.

18. Neithammer, "Calm and Squalls: The Small Gulf Monarchies in the Arab Spring," s. 15.

19. Madawi al-Rasheed, "The Saudi Response to the 'Arab Spring': Containment and Co-option," *Open Democracy*, 10 Ocak 2012.

hem iç hem de dış siyasetinde mezhepler-üstü politikaların geliştirilmesini engellemiş ve kuşatıcı mezhepler-üstü siyasi söyleme karşı mezhepçi bir kamp kurmuştur.

Arap isyanları başlayıp, uzun yıllar yönetimde olan diktatörler devrildiğinde ise Suudi Arabistan değişim dalgasını durduramayacağını fark edip iki türlü siyaset izlemiştir. Birinci strateji, kendi çıkarlarına zarar vermediği yerlerde demokratikleşme hareketlerini desteklemek olurken ikinci strateji kendi çıkarlarına zarar gelmesi ihtimali karşısında statükoyu korumak olmuştur. Arabistan birinci stratejiyi daha çok, gergin ilişkileri olduğu Libya ve Suriye gibi cumhuriyet rejimlerinde meydana gelen halk ayaklanmalarına karşı uygulamıştır. İkinci strateji de yanı başındaki komşu monarşiler başta olmak üzere Tunus'taki Bin Ali rejimi gibi dostça ilişkiler içinde olduğu ülkelerde meydana gelen olaylar karşısında benimsenmiştir.²⁰

Suudi Arabistan Krallığı'nın gerek dini anlamı ve tarihi önemi, gerekse geniş coğrafyası ve yaklaşık 28 milyonluk nüfusuyla Körfez ülkeleri arasında ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. 2011 yılında bölgede yayılan Arap isyanlarının Riyad'ın hem zayıf hem de güçlü yanlarını ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Suudi Arabistan'ın kaderinin diğer Körfez ülkelerinin kaderini doğrudan ve derinden etkilemesi beklenmektedir zira Körfez'in istikrarı Suudi Krallığı'nın istikrarı ile doğrudan bağlantılıdır.

Suudi Krallığı, Tunus ve Mısır'daki rejimlerin düşmesi üzerine, ülkede azınlıkta bulunan Şiiler tarafından gerçekleştirilen gösterileri 6 Mart'ta alınan bir kararla yasaklamıştır. Hem siyasi hem de dini otoriteler, gösteri düzenlemenin ülkenin çıkarlarına ve şeriat hükümlerine aykırı olduğuna dair açıklamalar yapmıştır.²¹ Dini Vakıflar Bakanlığı bütün imamlara Cuma hutbesinde gösteri düzenlemeye karşı açıklamalar yapmaları talimatını vermiş, devlete ait ya da devlet destekli medya organları ülkede yaşananların bir komplo teorisi olduğu yönünde yayınlar yapmıştır.²² Facebook üzerinden yapılan gösteri çağrılarına rağmen Suudi Yönetiminin aldığı sıkı tedbirler dolayısıyla gösterilerden beklenen başarı sağlanamamış, sadece ülkenin doğusunda Şiilerin çoğunlukta yaşadığı bölgelerde zaman zaman küçük çaplı gösteriler yapılsa da ülke çapında bir etki oluşturamamıştır.²³

Suudi Yönetimi, isyanların hemen başında ülkede baş gösteren ayaklanmanın yayılmasını önlemek ve muhtemel isyanları engellemek amacıyla Şubat ve Mart aylarında toplamda 130 milyar dolarlık bir ekonomik paket açıklamıştır. Paket dâhilinde²⁴ özel sektör çalışanlarının maaşlarının artırılması, kamu çalışanlarına ve askerlere iki aylık ekstra maaş ödemesinin yapılması, devlet okullarında okuyan bütün öğrencilere iki ekstra maaş verilmesi, işsiz vatandaşlarına işsizlik maaşının verilmesi (£160), devlet memuru olarak çalışan Suudiler için bir asgari ücretin belirlenmesi (£500), İçişleri Ba-

Suudi Arabistan
değişim dalgası
kendi çıkarlarına
zarar vermediği
yerlerde
demokratikleşme
hareketlerini
desteklerken
kendi çıkarlarına
zarar gelme
ihtimali karşısında
statükoyu
korumayı tercih
etmiştir.

20. "The Saudi Response to the 'Arab Spring': Containment and Co-option,"

21. "Saudi Arabia Bans Public Protest," *The Guardian*, 6 Mart 2011.

22. Stephane Lacroix, "Is Saudi Arabia Immune?" *Journal of Democracy*, Cilt 22, No. 4, Ekim 2011, s. 54.

23. Ian Blake, "Saudi Arabian Security Forces Quell 'Day of Rage' Protests," *The Guardian*, 11 Mart 2011.

24. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 12.

Şubat 2011'den
bu yana Suudi
otoriteler
tarafından siyasi
ve toplumsal
reform sürecinin
başlatılması ve/ya
siyasi tutukluların
serbest bırakılması
için eylem
yapanların
tutuklanması
eleştirilmiştir.

kanlığı'na bağlı olarak 60 bin kişilik yeni güvenlik elemanı alımının yapılması, 500 bin yeni evin inşa edilmesi ve kamu kurumlarında çalışanlar için asgari maaş tutarının 3000 bin Suudi Riyali (yaklaşık 800 dolar) olması kararlaştırılmıştır.²⁵ Açıklanan ekonomik paket kapsamında sunulan yeni iş imkanlarının büyük bir kısmının, dini kurumlarda istihdamı artırmak ve özel sektörde iş bulamayan üniversite mezunlarına devlet kademesinde görev vermek amacıyla dini bürokrasi ve güvenlik birimlerine ayrıldığını ifade etmek gerekmektedir. Öte yandan dini kurumların ülkedeki en muhafazakar kurum olduğu dikkate alındığında bu kurumlardaki kadro genişlemesinin statükonun devamına hizmet etmesi beklentisini ifade ettiği söylenebilir. Dini kurumlar, sık sık devletin bekasının önemine vurgu yaparak halkı gösteri yapmamaları ve siyasi liderleri açıktan eleştirmemeleri konusunda uyarma vazifesi görmektedir. Güvenlik birimlerinde istihdamı artırmanın da benzer bir kontrol mekanizmasının ürünü olduğunu ve Suudi toplumunun güvenlikçi politikalarla daha da askerileşerek tehdit ortamının oluşturulmasının amaçlandığını ileri sürmek mümkündür.²⁶

Bu bağlamda sosyal medyada Hz. Muhammed'e yönelik mesajlarından dolayı idam cezası verilen Hamza Kaşgari davası önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu dava sırasında din adamlarından idamı destekleyen açıklamalar gelmesi, bir kişi üzerinden bütün ülkeye korku kültürü aşılandığı ve ülkede güvenlikçi bir siyaset izlendiği yorumlarına sebep olmuştur. Aralık ayında Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) tarafından yayınlanan bir raporda²⁷ Şubat 2011'den bu yana Suudi otoriteler tarafından siyasi ve toplumsal reform sürecinin başlatılması ve/ya siyasi tutukluların serbest bırakılması için eylem yapanların tutuklanması eleştirilmiştir. UAÖ, gösteriler devam ederken artan güvenlik hassasiyeti sırasında ele alınan anti-terör yasasının da ülkede terör tanımını genişleterek hükümete karşı gelmeyi de ülkenin birlik, beraberlik ve güvenliğine karşı tehdit görerek terör suçu kapsamına alınmasının da altını çizmiştir.²⁸

Bölgedeki güçlü iktidarlar yıkılırken Suudi yönetimi, siyasi ve sosyal reformlar gerçekleştirme vaadinde bulunmuştur. Çoğunluğu gazeteci ve insan hakları savunucusu olan 40 Suudi vatandaşı Kral Abdullah'a bir açık mektup yazarak Şura Konseyi'nin atanmışlardan değil seçilmişlerden oluşmasını, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini, yolsuzluğa karşı sıkı önlemlerin alınmasını ve devletin mali konularda şeffaf ve hesap verebilir olmasının sağlanmasını talep etmişlerdir.²⁹ Ayrıca kabinenin yaş ortalamasının 65'ten 40'a düşürülmesi de talepler arasında yer almıştır. Kral Abdullah bütün talepleri olmasa da kadınlara yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkının yanı sıra Şura Konseyi'ne atanabilme hakkı tanımıştır. Suudi aktivistlerden bazıları başta Kral Abdullah olmak üzere Suudi yöneticilerin de reform ihtiyacının farkında

25. Edith Schlaffer ve Ulrich Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, Gulf Analysis Paper, Kasım 2011, s. 2.

26. "The Saudi Response to the 'Arab Spring': Containment and Co-option,"

27. "Saudi Arabia Repression in the Name of Security," *Amnesty International*, 1 Aralık 2011, http://amnesty.org.uk/uploads/documents/doc_22174.pdf.

28. "Saudi Arabia Repression in the Name of Security," s. 51.

29. Caryle Murphy, "Saudi Arabia's King Abdullah Promises \$36 Billion in Benefits," *Christian Science Monitor*, 23 Şubat 2011.

olduklarını ve bu doğrultuda adımlar atılacağını, fakat bunun beklentileri karşılayıp karşılamayacağını net olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir.³⁰

Suudi Arabistan, ekonomik yardımları ve uygulamaya koyduğu yeni siyaseti halktan gelen yönetimin değiştirilmesi taleplerini ve iç baskıları azaltmak için yapmıştır. Alınan tüm bu tedbirler kısa vadede sorunlara çözüm getirmiş olsa da yolsuzluk, işsizlik ve yoksulluğun artması, kadın haklarının kısıtlanmış olması ve özellikle halkın yönetime katılımının çok düşük olması diğer ülkelerde halkları sokaklara döken sebeplerin bu ülkede var olmaya devam ettiğini göstermektedir.³¹ Ayrıca yönetimde bulunan Kraliyet ailesinin mensuplarının yaş ortalamasının çok yüksek olması, bu sebeple velayetin sürekli değişmesi, buna karşılık Suudi nüfusunun büyük çoğunluğunun genç olması da halkın isyan etmesine gerekçe oluşturma potansiyeline sahiptir.³²

Nitekim Sınır Tanımayan Kadınların (*Women without Borders*) Suudi gençleri arasında yaptığı bir araştırmaya göre Suudi gençlerin üçte ikisinin sosyal konular hakkındaki fikirleri çeşitlilik göstermekte ve bu çeşitlilik farklı düşünceler arasındaki mobilizasyonun kaynağı olma potansiyeli göstermektedir. Aynı araştırmaya göre Suudi gençlerin %70'i ülkedeki eğitim sisteminin eleştirel düşünceyi engellediğini düşünmektedir.³³ Suudi gençliğinin bir önceki nesle oranla bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminin daha kolay olması, dünyayla daha ilgili ve Suudi normlarının dışında düşünebilen bir gençliğin yetiştiği anlamına gelmektedir. Buna ek olarak Suudi gençler arasında eğitim oranının yüksek olmasına rağmen işsizlik oranının yüksek olması (tüm işsizler arasında %44 üniversite mezunu) çok önemli bir potansiyel tehlike arz etmektedir.³⁴ Suudi gençlerinin eleştirel eğilimlerinin artması ve daha fazla girişimcilik beklentisi ve bundan kaynaklanan sosyo-ekonomik tehlikelerin bertaraf edilmesi ancak kamu sektörünün özel sektörle birlikte hareket ederek somut adımlar atmasıyla mümkün görülmektedir.³⁵

Arap isyanlarının ardındaki en önemli nedenlerden bir tanesinin, yönetimlerin reform yapma anlayışına sahip olmamalarının olduğu düşünüldüğünde Suudi Arabistan'da yapılan reformların ne kadar köklü olduğu ve süreklilik gösterip göstermeyeceği önem arz etmektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında bugün itibarıyla Suudi Arabistan'ı, Arap isyanlarının kazananlarından ya da kaybedenlerinden olarak sınıflandırmak oldukça zordur.³⁶ Ancak Suudi Arabistan'ın silahlanmaya muazzam paralar ayırması, Selefî akımlar üzerinden yeni bölgesel dengeleri lehine çevirme çabası, Selefizmi İhvan ve benzeri İslami hareketler karşıtlığı üzerinden yürütmesi ve İran'dan aldığı tehdidi bölgesel istikrarsızlık olarak yansıtmaları soru işaretlerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Suudi Arabistan,
ekonomik
yardımları ve
uygulamaya
koyduğu yeni
siyaseti halktan
gelen yönetimin
değiştirilmesi
taleplerini ve iç
baskıları azaltmak
için yapmıştır.

30. "Saudi Activists Eye Protests, Wait for New Cabinet," *Reuters*, 28 Şubat 2011.

31. Ulrike Freitag, "Saudi Arabia: Buying Stability?" *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*, Research Paper No.6, Şubat 2012, s. 23.

32. Lacroix, "Is Saudi Arabia Immune?" s. 58.

33. Schlaffer ve Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," s. 1.

34. Schlaffer ve Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," s. 3.

35. Schlaffer ve Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," s. 7.

36. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 14.

Bölgede yaşanan istikrarsızlığa rağmen Suudi Arabistan'ın istikrarını korumasındaki başat sebep sadat ve istikrarı maddi önlemlerle satın alması olmuştur.

Arap isyanlarına bir tepki olarak Suudi Arabistan'da sınırlı da olsa siyasi reformlar da yapılmıştır. Bunların başında Kral Abdullah'ın, Eylül 2011'de kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmesini ve Şura Meclisine atanabileceklerini duyurması gelmektedir. Ancak Kralın açıkladığı bu sınırlı reformlara bile hem Suud ailesinden hem de din adamlarından tepkiler gelmiştir. Reform karışıklığı ile bilinen Prens Naif bin Abdülaziz'in 16 Haziran 2012'de ölmesinden sonra veliaht prens olan Selman bin Abdülaziz de siyasal değişimi değil, daha çok ekonomik kalkınmayı öncelediği dikkate alması da reform beklentilerini zayıflatmıştır.

Bölgede yaşanan istikrarsızlığa rağmen Arabistan'ın istikrarını korumasını dört sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan birincisi sadakat ve istikrarın satın alınmasını sağlayan maddi önlemlerdir.³⁷ Şubat ve Mart aylarında toplamda 130 milyar değerinde kamu sektöründe iş imkânlarının ve çalışanların maaşlarının artırılmasını içeren bir ekonomik refah paketi açıklanması bunun kanıtı sayılmaktadır. Buna ek olarak İçişleri Bakanlığı tarafından 60 bin kişiye istihdam sağlanacağı ve ülkedeki yoksullar için 500 bin yeni ev inşa edileceği ilan edilmiş, kamu sektöründeki en düşük maaş, özel sektördeki ortalamanın üç katına çıkarılmıştır. İkinci sebep özel güvenlik birimlerinde, rejime sadık ve iyi eğitilmiş güvenlik güçlerini görevlendirmek olmuştur. Arap isyanları sırasında, rejime sadık olan İçişleri Bakanlığı'na bağlı özel birlikler ve Kral komutasında olan Ulusal Muhafızlara yine rejime sadık kabile ve bölgelerden iyi eğitilmiş kişiler atanmış ve başta ülkenin doğu bölgesi olmak üzere sorunlu bölgelerde bu güçler görevlendirilmiştir.³⁸

Suudi yönetiminin isyanları engelleyebilmesine üçüncü sebep olarak rejimin himayesinde olan grupların harekete geçirilmesini sıralamak mümkündür. Arabistan'daki siyasal sistem yukarıdan aşağıya kabile, aşiret ve iş çevreleri ve bunun yanı sıra dini kurumlar, medya ve spor kulüpleri gibi kurumlar şeklinde yapılanmaktadır. Böyle bir yapıya dayanan rejim, kriz zamanlarında himayesindeki bu grupları kendi bekası için seferber etmektedir. Bu bağlamda din alimlerinin devletin bekasına vurgu yapan açıklamaları, protesto gösterilerini dine aykırı bulduklarına dair fetvaları ve özel sektörde faaliyet gösteren iş adamlarının işçilerine maaş zammı yapmayı onaylamaları da rejim ve bu gruplar arasındaki bağlantıyı göstermektedir.³⁹

Suud yönetiminin ülkede istikrarı sağlamasında etkili son etken de reform yanlısı grupların bütünlüklü bir yapı içerisinde olmamalarıdır. 2011'de internet üzerinden rejim karşıtı olan ve 'ciddi' sayılabilecek iki imza kampanyası başlatmış ve bu kampanyalarda yasama yetkisine sahip seçilmiş bir parlamento, yargı bağımsızlığı, sivil toplum kuruluşlarının tamamen özgür olması, ifade özgürlüğünün garanti altına alınması ve siyasi tutukluların serbest bırakılması talep edilmiştir. Fakat dikkat çeken nokta aynı taleplerin liberaller ve Selefi İslamcılar tarafından ayrı ayrı yapılması, bu iki grubun birlikte hareket edememesi olmuştur.⁴⁰

37. F. Gregory Gause, "Saudi Arabia in the New Middle East," *Council on Foreign Relations (CFR)*, Aralık 2011, s. 6.

38. Gause, "Saudi Arabia in the New Middle East," s. 6.

39. Gause, "Saudi Arabia in the New Middle East," s. 7-8.

40. Gause, "Saudi Arabia in the New Middle East," s. 9.

Suudi Arabistan'da istikrarın devamının önünde bir takım engeller bulunmaktadır: birincisi çok sık yaşanan velayet değişimi ve ikincisi de mali sıkıntı ve gençler arasındaki yüksek işsizlik oranıdır.⁴¹ Yapılan reformlarla bu üç sorun da kısa ve orta vadede istikrara zarar vermeyecek olsa da Suudi yönetiminin geniş çaplı reform imkânını kaybettiği ve değişen bölgesel düzen dikkate alındığında uzun vadede istikrar sorunu yaşanacağını ileri sürmek mümkündür.

c) Katar

19. yüzyıldan beri el-Sani ailesi tarafından yönetilen Katar, Körfez'in en stratejik ülkelerinden biridir. Aşağıda da vurgulandığı gibi arabuluculuk faaliyetleri ve el-Cezire gibi iletişim araçlarıyla son dönemde izlediği aktif dış politika ve gerçekleştirdiği açılımlarla ön plana çıkan Katar, aslında bölgedeki diğer ülkelere benzer ekonomik ve siyasal bir yapıya sahiptir. Suudi Krallığı dışında Vehhabiliğin hakim olduğu bu küçük ülkede siyasal partiler, yasama organı ve sivil toplum kuruluşları yoktur. Ülkede yaşayan 1,7 milyon insandan sadece 225 bini Katar orijinlidir. Yani ülke nüfusunun yaklaşık %85'i her türlü siyasal haktan yoksun olan yabancılardan oluşmaktadır. Buna rağmen Katarlıların demokrasi talepleri de pek yoktur. Son zamanlarda artan talebin de etkisiyle dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz rezervlerine sahip olan Katar, sıvılaştırılmış doğalgaz ihracatında dünyanın en önde gelen ülkesi olmuş ve yüksek bir refah düzeyine ulaşmıştır.⁴² Katar 1995 yılında Şeyh Hamad'ın aile içi bir darbeye, babasını tahttan devirerek iktidara gelmesiyle 1996 yılında etkili televizyon kanalı olan el-Cezire'yi kurmuş, aynı yıl İsrail'le ilişkilerini geliştirmeye başlayarak siyasal bir açılım gerçekleştirmiştir.

Katar son zamanlarda gerçekleştirdiği siyasal ve kültürel açılımlarla Arap Baharının siyasal, diplomatik ve medyatik anlamda en kazançlı ülkelerinden birisi olmuştur. İsyanların başlangıcından itibaren aktif bir tavır takınan Katar, doğrudan gelişmelerin bir parçası haline gelmiştir. Kendi içerisinde herhangi bir protesto gösterisine ya da muhalif harekete şahit olmayan Katar, özellikle Libya'ya askeri birlikler gönderen ve olayları halk kitleleri lehine yorumlayıp pan-Arap bir bütünleşme olmasını sağlayan etkili televizyon kanalı el-Cezire'ye ev sahipliği yapan Katar bu süreçte en aktif ülke olarak ön plana çıkmıştır.⁴³ Bu geçiş sürecinde Katar'ın Körfez ülkelerinin öncüsü gibi davrandığını ve gelecekte Arap dünyasının siyasal merkezi olmaya çalıştığını söylemek mümkündür.⁴⁴ Arap Baharı sürecinde elindeki finansal kaynakları, siyasal ve ekonomik gücünü arttırmak ve bölgesel ve uluslararası etkisini artırmak için kullanmıştır. İzlediği bu aktif siyaset üzerine Katar'ın, Suudi Arabistan'ın bölgesel düzenleyici rolünü almayaya aday olduğu yorumları yapılmıştır.⁴⁵

Katar son zamanlarda gerçekleştirdiği siyasal ve kültürel açılımlarla Arap Baharının siyasal, diplomatik ve medyatik anlamda en kazançlı ülkelerinden birisi olmuştur.

41. Gause, "Saudi Arabia in the New Middle East," s. 10-12.

42. Hugh Eakin, "The Strange Power of Qatar," *The New York Review of Books*, 27 Ekim 2011.

43. Eakin, "The Strange Power of Qatar,"

44. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 15.

45. Mehran Kamrava, "The Arab Spring and the Saudi-Led Counterrevolution," *Foreign Policy Research Institute*, 2011, s. 98.

Arap isyanlarının başlamasının ardından, başta Mısır gibi bölge ülkelerin iç sorunlarıyla uğraşmasından yararlanan Katar, esasında çok aktif bir yapı olmayan Arap Birliği'ni harekete geçiren itici güç olmuştur.

Bölgedeki diğer liderlere oranla genç bir lider olan 57 yaşındaki Şeyh Hamad bin Halife el-Sani liderliğindeki Katar, büyük devletlerin siyasi arenadaki yokluğunu fırsata çevirerek ülkesine ve kendisine yeni alanlar açmayı başarmıştır.⁴⁶ Arap isyanlarının başlamasının ardından, başta Mısır gibi bölge ülkelerin iç sorunlarıyla uğraşmasından yararlanan Katar, esasında çok aktif bir yapı olmayan Arap Birliği'ni harekete geçiren itici güç olmuştur. Bu minvalde Libya'da muhaliflerin yanında yer alarak NATO operasyonlarına destek veren ülke, Suriye krizinde ise muhalefete silah sağlamayı da içeren bir dizi öneriyi gündeme getirerek aktif bir politika izlemiştir. Katar'ın Arap baharıyla birlikte edindiği bu yeni rol esasında Katar'ın son yıllarda benimsediği tarafsız arabuluculuk rolünden sıyrılarak bölgesel meselelerde taraf olma yolunda olduğunun işareti olarak yorumlanmaktadır.⁴⁷ Katar'ın gerek Libya ve Suriye krizlerinde gerekse diğer bölgesel gelişmelerde rejim karşıtı gruplara ekonomik, askeri ve diplomatik destek vermesi bu yorumu teyit ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin Katar, Tunus'a 1 milyar dolar değerinde kredi vereceğini, aynı zamanda 20 bin Tunusluya Katar'da iş imkanı sağlayacağını duyurmuştur.⁴⁸

Katar'ın Arap dünyasında dış politikasına destek sağlamaya yönelik kullandığı en önemli araç el-Cezire televizyonu olmuştur. Kurulduğu tarihten bu yana özellikle Arap dünyasındaki siyasi ve dini muhalefetin görüşlerini seslendirebildiği bir platform olan el-Cezire, Arap halklarının algılarını şekillendirmede ve değişim talebinde bulunmalarında çok önemli bir rol oynamıştır. Mevcut rejimlerin sözcülüğünü yapan ana-akım Arap medyasının aksine, rejimlere muhalefet eden grupların görüşlerine yer veren el-Cezire, daha bağımsız ve daha açık bir yayın politikası izlemiş ve hem bölgesel hem de küresel manada alternatif bir ses olmuştur. El-Cezire'nin Arap dünyasını yönlendirme ve alternatif bir iletişim kanalı olmadaki rolü artmış ve Arap Baharıyla birlikte diğer bölge ülkelerinde ofisler ve TV kanalları açması daha da hızlanmıştır. Özellikle Mısır, Libya ve Suriye krizlerinde Arap halklarının algısını şekillendirmede etkili olan kanal, Katar'ın bölgedeki yumuşak güç imajını güçlendirmiştir. Katar'ın ve el-Cezire'nin halk ayaklanmalarını ve değişimi destekleyen tutumunun tek istisnası Bahreyn'de yaşanmıştır. El-Cezire Bahreyn'de yaşananları aktarmak konusunda siyasi bir tavır takınmış, KİK içerisinde yaşanan bu ayaklanmaya destek vermemiştir.

Katar, Libya Ulusal Geçiş Konseyi'ni ilk tanıyan Arap ülkesi olmakla kalmamış, ülkenin geleneksel olarak tarafsızlık imajının aksine NATO müdahalesine askeri ve ekonomik destek de vermiştir. Katar Özel Birlikleri, muhaliflere silah desteği vermenin yanında askeri eğitim de vermiştir ve hatta Genelkurmay Başkanı Hamad bin Ali el-Atiye'ye göre birlikler, muhalifler ve NATO askerleri arasında bağlantı sağlamak gibi stratejik bir görev üstlenmiştir.⁴⁹ Libya'nın Katar'ın uluslararası ününü artırması için bir dönüm

46. Eakin, "The Strange Power of Qatar,"

47. Sultan Barakat, 'The Qatari Spring: Qatar's Emerging Role in Peacemaking,' *LSE Kuwait Programme on Development, Governance and Globalization in the Gulf States*, Temmuz 2012, No. 24, s. 2.

48. Jihen Laghmari, "Qatar Giving Tunisia \$1 Billion Loan, May Provide Jobs," *Bloomberg*, 26 Nisan 2012.

49. Barakat, "The Qatari Spring: Qatar's Emerging Role in Peacemaking," s. 27.

noktası olduğu yorumları yapılmıştır. Kaddafi'nin düşürülmesinde pek çok açıdan etkili olan Katar, ülkedeki İslami gruplar, sekülerler ve sivil toplumla da yakın ilişkiler kurmuştur. Katar'ın, Libya'nın enerji marketine girerek Avrupa'daki pazar payını artırmak istemesi de Libya'da etkili rol almasının gerekçelerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Körfez ülkelerinde değişimi geciktiren sebeplerden en önemlisi iktidardaki aile üyelerinin devletin bütün kurumlarının, ekonomi, ordu, yargı vs başında olmasından kaynaklanmaktadır. Körfez monarşilerinde devlet demek yönetimdeki aile demektir ve bu diğer ülkelerde yaşananlara benzer, kolay bir çözümün Körfez ülkelerinde yaşanmayacağına da temel sebep sayılmaktadır.⁵⁰

Son on yıllık dönemde Katar ekonomik ve siyasi açılımlar, ülkeyi bir marka haline getirme ve bağımsız bir dış politika yürütme stratejilerini benimseyerek sahip olduğu zenginliği ve vizyonu bölgesel ve uluslararası platformlara yansıtarak, güvenlik ikileminden kurtulmaya, yabancı yatırımlara ve turizme yatırım yaparak kendisine daha fazla hareket alanı açmaya çalışmıştır.⁵¹ Bu süreç Arap Baharı boyunca da devam etmiş ve halk isyanına sahne olmamış Katar, bölgesel ve uluslar arası ününü artırmıştır.

d) Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)

Herhangi ciddi bir gösterinin yaşanmadığı BAE'yi Katar'la birlikte Arap Baharının kazanan ülkelerinden birisi olarak kabul etmek mümkündür. BAE sadece Federal Milli Konsey'in yetkilerinin genişletilmesi için 133 kişinin imzaladığı bir talep mektubunun devlet başkanına göndermesine şahit olmuştur. Meşruti bir monarşi ve doğrudan demokrasi talebinde bulunan reform yanlılarının mektuptaki talepleri gayet ılımlı karşılanırsa da mektubu imzalayanlar arasında İslamcı ve liberal gruplara mensup kişilerin bulunması Emirlik yetkililerini tedirgin etmiştir. Güvenlik birimleri Arap isyanlarının itici gücünün İslamcı kesim olduğuna inanmakta ve BAE içerisinde de bunun yayılmasının engellemek gerektiğini düşünmektedir. BAE'de İslamcı-liberal kesimlerin talepleri hoş görülmediği için yönetim, İhvan başta olmak üzere İslami kesimin önde gelen figürlerini ve insan hakları aktivistlerini tutuklayarak değişimin önüne geçmek istemiştir. Bunun yanı sıra hükümet yetkilileri ağırlıklı olarak öğretmen ve avukat gibi İslami kesimlerin bulunduğu meslek gruplarının kurdukları dernekleri dağıtmıştır.⁵²

BAE iç siyasetinde Arap isyanlarının olumsuz etkilerini savuşturabilmiştir. Devleti oluşturan yedi emirliği temsil eden 40 kişilik danışma organı Federal Yüksek Konsey, halk tarafından seçilmekte, böylece yönetimde *nisbi* bir halk temsiliyeti söz konusu olmaktadır. Ülkenin yedi farklı emirlikten oluşması ve her bir emirliğin bir aile tarafından yönetilmesi bu küçük ülkede bir güç dengesinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca her bir emirliğin belirli aralıklarla toplanan ve halkın taleplerini doğrudan Emire ilete-

Katar'ın, Libya'nın enerji marketine girerek Avrupa'daki pazar payını artırmak istemesi de Libya'da etkili rol almasının gerekçelerinden birisi olarak kabul edilmiştir.

50. Katja "Calm and Squalls: The Small Gulf Monarchies in the Arab Spring," s. 15.

51. Barakat, "The Qatari Spring: Qatar's Emerging Role in Peacemaking," s. 25.

52. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 18.

BAE’de İslamcı-liberal kesimlerin talepleri hoş görülmediği için yönetim, İhvan başta olmak üzere İslami kesimin önde gelen figürlerini ve insan hakları aktivistlerini tutuklayarak değişimin önüne geçmek istemiştir.

bildiği bir halk meclisi vardır. Bu yapı da diğer Körfez monarşilerinin aksine emirlikleri, halka yakın kılmaktadır. Dolayısıyla Arap isyanları, monarşi rejiminin devamlılığı ve yönetim gücü bakımından ciddi bir soruna yol açmamıştır. Öte yandan, BAE yönetimi, siyasi sadakat karşılığında halka yüksek standartlı bir ekonomik reform paketi sunmuş ve muhtemel siyasi talepleri engellemiştir. Rejim değişikliğinin yaşandığı Arap cumhuriyetlerinde devrimi ve değişimi tetikleyen ekonomik sorunlar BAE’de mevcut değildir ve devlet en üst düzeyde halkın sağlık, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

BAE dış politika alanında Arap baharı sürecinde Katar’ın izlediği diplomasiyi izlemeye çalışmış, ancak aynı hızı yakalayamamıştır. Yine benzer şekilde bazı ülkelerde değişim taleplerine kayıtsız kalırken, diğer bazı ülkelerde değişim için maddi ve manevi desteğini esirgememiştir. Örneğin, iki ülke liderleri arasındaki kişisel yakınlıktan dolayı BAE Mısır konusunda çekingen davranmış, Hüsnü Mübarek’in daha güvenli bir şekilde görevi bırakmasından yana olmuştur. Libya’da ise Katar gibi davranarak muhaliflere askeri destek sağlamıştır.⁵³

Siyasal değişimden çekinen BAE’nin asıl kazancı ekonomik alanda olmuştur. Bölgedeki diğer şehirlerle karşılaştırıldığında finansal olarak Dubai’nin daha güvenli ve istikrarlı olması ve bu sebeple de yatırımcıların burayı tercih etmesi BAE’nin bölgesel imajını daha da olumlu hale getirmiştir. 2008’deki ekonomik krizden önemli ölçüde zarar gören Dubai ekonomisi, Arap isyanları boyunca güvenli bir iş sahası sunarak kazanç sağlamıştır.⁵⁴

e) Kuveyt

1990-1991 Krizi sonrasında bir türlü eski popülaritesini ve siyasi ve ekonomik gücünü yakalayamayan ve o tarihten itibaren düşük bir siyasi profil çizen Kuveyt, Arap isyanları sırasında diğer Körfez ülkelerinin etkisinde bir siyaset izlemiştir. Kuveyt iç işlerinde farklı grupların isyanlarıyla ilgilenirken bölgesel olarak Suudi Arabistan ile Katar’ın öncülüğündeki girişimlere destek vermiştir.

Arap isyan dalgası Körfez bölgesinin görece en “demokratik” ülkesi olarak görülen Kuveyt’e de uğramış, ülkedeki yolsuzluk iddiaları ile birleşince de etkisini hissettirmiştir. Kuveyt Emiri ülkedeki yolsuzluk karşıtı protestolar sırasında parlamentonun basılmasını ülke güvenliği ve istikrarına tehdit olarak yorumlamış ve gösterilere karşı sert güvenlik tedbirleri alınması talimatını vermiştir.⁵⁵ Yolsuzluk iddiaları üzerine muhalefet yetkilileri Başbakanın istifasını istemişlerdir. Kuveyt’te üç bakanın istifası üzerine Emir Şeyh Ahmed el-Sabah bakanlar kuruluna başkanlık yapmış ve hükümetin düşmesini engellemiştir. Başkentin merkezinde yer alan ve göstericiler tarafından Kararlılık Mey-

53. Abdullah, “Repercussions of the Arab Spring on GCC States,” s. 19.

54. Abdullah, “Repercussions of the Arab Spring on GCC States,” s. 20.

55. “Kuwait Security Crackdown after Crowd Storms Parliament,” *The Guardian*, 17 Kasım 2011.

danı olarak nitelendirilen meydana haftalarca süren protestolara karşı Başbakan istifa etmemiş, göstericilere karşı da sert tedbirler almıştır.⁵⁶

Kuveyt Yönetimi, her ne kadar protestoları fazla dikkate almayıp ve gösterileri seçkin bir grubun muhalefeti olarak değerlendirse de gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Değişim talepleri hükümet nezdinde kabul görmüş ve neticede parlamento dağıtılmış ve yeniden seçim yapılmıştır. Protestoların yayılmaması için mali bir politika izlenmiş, çözüm paketi kapsamında her Kuveyt vatandaşına yıllık 1000 Kuveyt Dinarı, yaklaşık 3600 dolar ve parasız gıda ürünleri verilmesine başlanmıştır⁵⁷ ve kamu görevlilerinin maaşlarına %115 oranında zam yapılmıştır.⁵⁸

Arap isyanları dalgasının Kuveyt ayağında ön plana çıkan konulardan biri, Bidun (*bidun cinsiye*, vatandaş olmayan) olarak adlandırılan “vatandaşlığı olmayan” toplum kesimlerinin hak talepleri olmuştur.⁵⁹ Nüfusun yaklaşık %10’nu oluşturan Bidunlar, 18 Şubat 2011 tarihinde, temel vatandaşlık haklarından yararlanma talebiyle ilk kez ayaklanmış ve bu doğal taleplerine rağmen polisin sert müdahalesine maruz kalmışlardır. Onlarcası yakalanarak tutuklanan Bidunlar, gösterilere devam etmeleri ve/ya katılmaları durumunda aileleriyle birlikte ülkeden çıkarılma tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardır.⁶⁰

f) Umman

Diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak halkının neredeyse tamamı Haricilik geleneğinin devamı olan İbadiye mezhebine mensup bulunan Umman, ekonomik bakımdan KİK’in en zayıf ülkesidir. Görece kapalı bir toplumsal yapıya sahip olan Umman, bölgesel gelişmelerden en az etkilenecek ülkelerin başında görülmesine rağmen isyan dalgasının Umman’a sıçraması pek çoklarını şaşırtmıştır. Fakat Bahreyn’in aksine Umman, ülkede yaşanan halk ayaklanmalarını barışçıl yollardan bastırmayı başarmıştır. 17 Ocak’ta küçük gruplar halinde protestolara başlayan halk, 13 Mayıs’ta gösterilere tamamen son vermiştir.⁶¹ Göstericilerin talepleri siyasal katılımdan ziyade istihdamın ve maaşların artırılması ve yolsuzluğun önlenmesiyle ilgili olmuştur. Şubat ayındaki gösterilerin ardından 1970’den bu yana ülkeyi yöneten Sultan Kâbus, ayaklanmaları durdurmak için 50 bin yeni iş imkanı sağlanacağını, yolsuzluk suçlamaları karşısında kabinede üç bakanın değiştirileceğini, yakın dönemde meclis seçimleri yapılacağını, Şura Konseyi’nin yetkilerinin genişletileceğini ve aylık 390 dolar işsizlik parası verileceğini açıklamıştır.⁶² Sultan Kabus’un en önemli reformu, sultanın veliahtını seçen kurula iki sivil ataması ve milletvekillerine dokunulmazlık vermesi olmuştur.⁶³

1990-1991 Krizi sonrasında bir türlü eski popüleritesini ve siyasi ve ekonomik gücünü yakalayamayan ve o tarihten itibaren düşük bir siyasi profil çizen Kuveyt, Arap isyanları sırasında diğer Körfez ülkelerinin etkisinde bir siyaset izlemiştir.

56. “Kuwaiti Emir to Hold Crisis Meeting after Three Ministers Quit Over Protests,” *The Guardian*, 28 Kasım 2011.

57. “Kuwait Security Crackdown after Crowd Storms Parliament,”

58. Kamrava, “The Arab Spring and the Saudi-Led Counterrevolution,” s. 98.

59. “In Kuwait’s Arab Spring, Bidun Fight for Citizenship,” *Middle East Voices*, 23 Ocak 2012, <http://middleeastvoices.voanews.com/2012/01/in-kuwait%E2%80%99s-arab-spring-bidun-fight-for-citizenship>, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2012.

60. Katja Neithammer, “Calm and Squalls: The Small Gulf Monarchies in the Arab Spring,” *SWP*, Şubat 2012, s. 15.

61. Abdullah, “Repercussions of the Arab Spring on GCC States,” s. 9.

62. “Oman Protests Spread, Road to Port Blocked,” *Reuters*, 28 Şubat 2011.

63. Neithammer, “Calm and Squalls: The Small Gulf Monarchies in the Arab Spring,” s. 15.

Körfez ülkeleri temelde Körfez bölgesi dışında gerçekleşen ayaklanmalarda muhalif grupların yanında yer almış, ancak kendi bölgelerinde meydana gelen ayaklanmalara farklı yaklaşmıştır.

3. ARAP BAHARININ KÖRFEZ ÜLKELERİNİN DIŞ POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Körfez ülkeleri Arap dünyasındaki ayaklanmalara, ekonomik imkânlar sunmak, bazı siyasi reformlar başlatmak, siyasi baskıları arttırmak ve askeri müdahalelerde bulunmak gibi farklı tepkiler vermiştir. Körfez ülkeleri temelde Körfez bölgesi dışında gerçekleşen ayaklanmalarda muhalif grupların yanında yer almış, ancak kendi bölgelerinde meydana gelen ayaklanmalara farklı yaklaşmıştır. Diğer ülkelerde değişim güçlerini destekleyen Körfez ülkeleri, kendi bölgelerindeki her türlü değişim aktörüne karşı ikili ve/ya çok taraflı sert önlemler almaktadırlar. Bundan dolayı, Körfez ülkelerinin Arap isyanlarına karşı tutumu çifte standart göstermiştir. Örneğin, Körfez monarşileri Libya ve Suriye’de değişimi desteklerken, Bahreyn’de çıkarlarının tehlikeye girme riski olduğu için sessiz kalmıştır. Körfez ülkelerinin bu çifte standart politikası, uzun vadede bu ülkelerin mevcut bölgesel konumlarını devam etmeye yeterli olmayacak ve bölgeye bakışlarını dönüştürecektir. Bu bölümde Körfez ülkelerinin Arap isyanları karşısında dış politika alanında karşı karşıya kaldığı ikilemler kısaca analiz edilecektir.

a) Siyasal İslamcılara Destek Verme-Vermeme İkileminde Körfez Ülkelerinin İslamcılığa Bakışı

Körfez ülkeleri, diğer Arap ülkelerindeki rejim değişikliklerinde ve halkların farklı araçlarla desteklenmesinde kilit bir öneme sahiptir. Körfez ülkelerinin kendi içerisindeki sorunlardan kurutulup kurtulamayacağı hala sorun olmaya devam ettiğinden, yeni siyasal güçlerle ilişkilerde tekdüze bir bakış açısının olduğunu söylemek güçtür. Örneğin Katar, Hamas ve İhvan-ı Müslimin gibi muhalif İslamcı siyasal parti ve hareketlerle iyi ilişkiler içindeyken, Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn’in Arap Baharı sonrası dönemde, öncesinde de çok sıcak ilişkileri olmadığı bu aktörlere karşı tedirgin yaklaşıma başlamıştır.

Körfez ülkelerinin, Arap Baharının Kuzey Afrika ülkeleri başta olmak üzere Arap ülkelerindeki en önemli siyasal aktörlere dönüştürdüğü Körfez bölgesi dışındaki İslami hareketleri ve İslamcı siyasal partileri desteklemesi, yeni dönemin siyasal güçlerini desteklemek anlamına gelmektedir. Bunun üzerine, uzun yıllardır bu hareketleri finansal olarak destekleyen Körfez ülkeleri, Arap isyanları sürecinde dindar Arap halkına alternatif bir siyasal rejim sunarak Körfez hanedanlıklarının sorgulanmasına yol açtıkları için bu grupları tehdit olarak algılamaya, dolayısıyla Selefiler dışındaki İslami grupları ve partileri ötekileştirmeye başlamıştır.

b) Ulusallık-Bölgesellik İkileminde Körfez Ülkelerinin Bütünleşme Çabaları⁶⁴

Arap isyanlarının estirdiği değişim rüzgarı, bir taraftan her bir ülkenin kendi ulusal şartlarını ve çıkarlarını dikkate alarak bazı tedbirler almasını gerektirirken, bir taraftan da bölgedeki benzer konumda ve durumda bulunan ülkelerle daha yakın bir işbirli-

64. Bu ve benzeri ikilemlerin daha ayrıntılı bir analizi için bkz. Silvia Colombo, "Unpacking the GCC's Response to the Arab Spring," *Sharaka*, Temmuz 2012.

ğine yönelmesini gerekli kılmıştır. Arap Baharı Körfez ülkelerinin kendi aralarındaki askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerine derinleştirilmesine ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) bağlamındaki işbirliğinin güçlendirilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla KİK'in genel mânâda Arap baharından güçlenerek çıktığını söylemek şimdilik mümkün görünmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi, isyanlar sonrası yeni düzende üye ülkelerin özellikle güvenlik konusunda KİK'in güçlendirilmesi gerektiğine ve ortak hareket etmenin gerekliliğine olan inancının güçlenmesi olmuştur.⁶⁵ Arap isyanları bölge dengelerini sarsmaya başlayınca Körfez ülkeleri hem dikey/kurumsal hem de yatay/coğrafi düzlemde bütünleşme çabalarını arttırarak KİK'i dönüştürmeye çalışmışlardır. Yatay düzlemde (coğrafi boyutta) ilk kez genişleme süreci başlatarak önemli bir adım atan Körfez ülkeleri, Mayıs 2011'de ekonomik kaygılardan ziyade siyasi etki alanını genişletmek ve güvenlik sağlamak amacıyla Fas ve Ürdün'ün KİK üyeliğini gündeme getirmiş,⁶⁶ bununla da bölgedeki monarşi rejimleri arasında siyasal bir dayanışma ve işbirliği mekanizması geliştirerek Körfez alt-bölgesindeki mevcut durumun devam etmesini amaçlamışlardır.

Körfez ülkeleri dikey düzlemde (kurumsallaşma boyutunda) de KİK bağlamında değişimi farklı boyutlara taşıyarak kurumsallaşma sürecini devam ettirmişlerdir. İran'dan algılanan güvenlik tehdidi ve bu tehdidi bertaraf etme noktasında Amerikan desteğine olan güvensizlik Körfez ülkelerini dış politika ve savunma konuları da dâhil siyasal anlamda birlik olmaya yöneltmiştir.⁶⁷ Aralık 2011'deki KİK zirvesinde Suudi Kralı Abdullah'ın siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında birlik olma çağrısında bulunması ve bu amaçla gerekli çalışmaları yürütecek bir komisyon kurulması olmuştur.⁶⁸ Avrupa Birliği benzeri bir yapılanma öngören Suudi Kralı, egemenlik haklarından feragat etmeyecek ülkelerin dış ilişkiler, güvenlik, askeriye ve ekonomi gibi konularda birlikte karar almasını gerektirecek bir mekanizmanın kurulması teklifinde bulunmuştur. Kral Abdullah'ın bu teklifini genelde Arap isyanları ve özelde Bahreyn'deki istikrarsızlığa tepki olarak okumak mümkündür. Bununla beraber kararın üye bütün ülkelerin ortak kararı olmadığını ve üye her ülkenin farklı çekinceleri olduğunu da belirtmek gerekmektedir.⁶⁹ Kuveyt ve BAE gibi küçük Körfez ülkelerinin egemenlik ve nüfuz kaybı korkusuyla bölgesel bir bütünleşmeden yana olmadıkları bilinmesine karşın İran'dan algılanan tehdit ve Arap isyanlarının rejimleri sona erdirmeye korkusu da aksi yönde bir baskıya neden olmaktadır. Askeri ve siyasi işbirliğinin en çarpıcı örneklerinden biri ülkedeki ayaklanmalar sırasında Bahreyn ile Suudi Arabistan arasında yaşanmış ve siyasi bütünleşme sürecinde iki ülke arasında bir antlaşma imzalanmıştır.⁷⁰

İran, Yarımada Kuvvetlerinin Bahreyn'e girerek protestoları kontrol etmesini haksız ve gayri İslami bulmuştur. İran parlamentosundan 257 milletvekili tarafından yapılan or-

İran'dan algılanan
güvenlik tehdidi ve
bu tehdidi bertaraf
etme noktasında
Amerikan
desteğine olan
güvensizlik
Körfez ülkelerini
dış politika
ve savunma
konuları da dâhil
siyasal anlamda
birlik olmaya
yöneltmiştir.

65. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 22.

66. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 22.

67. Joshua Tietelbaum, "Gulf Monarchies Confront the 'Arab Spring,'" *BESA*, 12 Haziran 2011.

68. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 23.

69. Caroline Crouch, "Gulf Considers Political Union to Handle Iran and Arab Spring," *USIP*, 1 Mayıs 2012.

70. "Bahreyn'den İran'a Karşı Siyasi Birlik Hamlesi," *Timeturk*, 14 Mayıs 2012, <http://www.timeturk.com.tr/2012/05/14/bahreyn-den-iran-a-karsi-siyasi-birlik.html>, Erişim tarihi: 7 Ağustos 2012.

Arap baharı ile birlikte özellikle Suudi Arabistan ve Katar bölgesinde itici ve organize edici ülkeler konumuna gelmişlerdir.

tak bir açıklamada bu müdahalenin Suudi Arabistan bakımından “tehlikeli durumlara neden olacağı” belirtilmiştir.⁷¹ KİK ise bu açıklamayı İran’ın yayılmacı ve saldırgan tavrının yansıması olarak değerlendirmiştir. Körfez ülkelerinin mezhep çatışması konusunu gündeme getirmesi ve İran’ın mezhepçilik yaparak tehdit oluşturduğunu ileri sürmesine dikkatli yaklaşılması gerekmektedir. Körfez monarşilerinin yönetimindeki aileler iktidarda kalmak için mezhep çatışması üzerinde çok fazla durmuşlardır. Her ne kadar bu ülkelerde mezhep farklılıkları varsa da Suudi Arabistan ve Bahreyn gibi Körfez ülkeleri protestoculara karşı yaptıklarını meşrulaştırmak için mezhep kartını araçsallaştırılmıştır.⁷²

Mısır, Irak, Suriye ve Libya gibi güçlü Arap ülkelerinin siyasal istikrarsızlık içinde olmaları dolayısıyla Körfez ülkeleri, daha önce etkisiz oldukları Arap Birliği’nde de baskın konuma gelmiş ve Arap dünyasındaki ekonomik ilişkiler ile finansal ve yatırım sektörlerindeki hakimiyetlerini perçinlemişlerdir. Ayrıca medya sektöründeki güçlerini de arttırmış ve muhaliflerinin alanlarını daraltarak söylemlerini zayıflatmışlardır. Arap baharı ile birlikte özellikle Suudi Arabistan ve Katar bölgesinde itici ve organize edici ülkeler konumuna gelmişlerdir.⁷³

Katar’ın Libya’ya müdahaleyi onaylaması ve hatta askeri ve ekonomik destek vermesi,⁷⁴ bunun yanı sıra Suudi Arabistan’la birlikte Yemen’de bölgesel ve uluslararası destek olmaksızın tek başına arabuluculuk yapmaları da iki ülkenin tarihinde nadir görülen girişimlerdir. Bu faaliyetlere ek olarak iki ülke medyaları, el-Cezire başta olmak üzere, Libya ve Suriye’ye odaklanarak muhaliflere destek vermek suretiyle Arap halkının halkın algısını şekillendirmiştir. Bunlardan hareketle Körfez ülkelerinin Arap isyanları karşısında sadece diplomatik çözüm yolları kullanmak yerine, hedeflerine ulaşmak için askeri, ekonomik ve medya kanallarını kullandığını söylemek mümkündür. Mevcut durumda Körfez ülkeleri sadece Suriye rejiminin düşmesini hedeflediği ve kaynaklarını da bu doğrultuda kullandığı herkesçe bilinmektedir. Suriye’deki rejimin devrilmesi Körfez ülkeleri için elbette sadece demokratikleşme hareketlerine destek manası taşımamakta bunun yanı sıra iki açıdan önem arz etmektedir: birincisi güvenlik tehdidi algılandığında İran’a taarruzu kolaylaştırmak ve diğeri de Lübnan’da Hizbullah’ın gelişmesini engelleyerek kontrol altına almak ve hatta sonunu getirmektir.⁷⁵

c) Körfez-Körfez Dışı İkileminde Körfez Ülkelerinin Arap Dünyasına Bakışları

Körfez ile Körfez dışı ülkeleri ayrımı daha çok sınıfsal bir ayrımdır. Zengin Körfez ülkeleri ile fakir Körfez dışı Arap ülkelerinin sorunları ile siyasal, toplumsal ve ekonomik durumları farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar bu iki ülke grubunun iç ve dış politi-

71. “Ahmadi-Nejad Condemns Foreign Troops in Bahrain,” *Financial Times*, 16 Mart 2011.

72. Barah Mikail, “Secterianism after the Arab Spring: An **Exaggerated Spectre**,” *FRIDE*, Haziran 2012, s. 3.

73. Ibrahim al-Amin, “Gulf States and Turkey Going All-Out Against Syria,” *Alakhbar English*, <http://english.alakhbar.com/node/8175>, 6 Haziran 2012.

74. “We had boots on ground in Libya,” *Saudi Gazette*, 24 Ekim 2011.

75. Fares al-Khattab, “Gulf States Seek to Manage the Arab Spring,” *Al Monitor*, 28 Şubat 2012,

kalarının da farklı şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Körfez ülkelerinin, ekonomik kalkınma sorunları dolayısıyla kendileri dışındaki ülkelere bakışları genel anlamda olumsuzdur. Dolayısıyla bölge ülkeleri hakkında kategorik bir düşünceye sahiptirler. Körfez ülkeleri içinde reform yanlısı hareketlere karşı çıkarken kendi bölgesi dışındakileri desteklemiştir.⁷⁶

Körfez ülkeleri özellikle 1981’de Körfez İşbirliği Konseyi’nin kurulmasından bu yana bölge dışında kalan aktörlere karşı ortak tavır takınagelmıştır. Körfez ülkeleri genel manada bölge dışındaki protestoları desteklerken bölgedeki gösterilerin etkili olmasına ve yayılmasına müsaade etmemiştir. Arap Baharı ve bölgedeki ayaklanmalar Körfezdeki rejimlerin istikrarına ve varlığına bir tehdit olarak algılanmıştır. Dünyadaki en muhafazakâr rejimler arasında olan Körfez monarşileri bu tehdidi bertaraf etmek için iki yol kullanmış bir taraftan siyasal ve ekonomik alanda etkisiz birkaç reform yapmış, diğer taraftan da ayaklanmalara baskıyla ve şiddetle karşılık vermiş, hatta askeri müdahalede bulunmuşlardır.

Zenginliklerinin ne kadar süre için kalıcı olacağı belirsiz olan Körfez ülkelerinin petrol ve doğalgazdan elde ettiği zenginliğin bölüşümü sorununun ortaya çıkması ve halkın beklentileri arttıkça ülke kaynaklarından elde edeceği payın da artması muhtemel görünmektedir. Örneğin, Arap Baharından dolayı 2011 yılına ait milli gelirlerinin %12,8’i kadarı sosyal harcama yapmak zorunda kalan Körfez ülkeleri, yakın gelecekte ekonomik sorunlarla ve enflasyon baskısıyla karşı karşıya kalacaktır. Bu potansiyel sorunları aşmak için Körfez ülkeleri bir büyüme ve yatırım stratejisi belirlemek ve aynı zamanda vatandaşlarıyla sürdürülebilir bir toplumsal sözleşme yapmak durumundadır.

d) Monarşi-Cumhuriyet İkileminde Körfez Ülkelerinin Rejim Sorunu

Arap isyanlarıyla birlikte Ortadoğu’da bulunan hem cumhuriyet hem de monarşi rejimlerinde siyasal değişim kaçınılmaz hale gelmiştir. Körfez monarşilerinin de yaşanan bu değişimden payını alarak birer aile rejimi ve hanedanlıktan daha kurumsal ve anayasal bir sisteme doğru dönüştürmek zorunda kalacaklarını söylemek mümkündür. Bölgede yaşananlara paralel olarak er ya da geç bu ülkelerde meşruti rejimlere doğru giden ve reformların yapılmasını öngören bir sürecin başlayacağı öngörüsünde bulunmak da mümkündür. Körfez ülkeleri genel manada bölge şartlarına ve tarihsel tecrübesine daha yakın gördükleri monarşi yönetimlerinin değil, Batıdan ithal edilen bir siyasal yönetim biçimi olan cumhuriyet rejimlerinin sorunlu ve halktan kopuk olduğunu düşünmektedirler. Arap isyanlarının başlattığı süreçten anlaşıldığı kadarıyla seküler cumhuriyet rejimleri bir bir düşerken, monarşi rejimleri de kaçınılmaz olarak reform sürecini başlatacaklardır. KİK ülkeleri muhalefetin sessizliğini sonsuza dek satın alamayacaklarını anlamak durumundadırlar. Bu, kısa ve orta vadede Körfez ülkelerinin

Körfez ülkeleri potansiyel sorunları aşmak için bir büyüme ve yatırım stratejisi belirlemek ve aynı zamanda vatandaşlarıyla sürdürülebilir bir toplumsal sözleşme yapmak durumundadır.

76. Colombo, “Unpacking the GCC’s Response to the Arab Spring,” s. 2.

KİK ülkeleri,
muhaletetin
sessizliğini
sonsuz dek satın
alamayacaklarını
anlamak
durumundadırlar.

siyasi zorluklarla baş edebilecekleri anlamına gelmemektedir, çünkü uzun vadede halkın beklentilerinin artma ve farklılaşma ihtimali mevcuttur. Kaldı ki cumhuriyet rejimine sahip bir Yemen'in aday olmasıyla monarşiler kulübü olarak telakki edilen KİK'in de bu özelliğini kaybetme ihtimali bulunmaktadır.

Cumhuriyet-monarşi ikileminde Körfez ülkelerinin çifte standardını açıklayan başka bir husus da monarşilerle yönetilen bu ülkelerin cumhuriyet rejimlerine yönelik olumsuz tavırları olmuştur. Körfez ülkeleri kendileri gibi monarşi rejimleriyle yönetilen Fas ve Ürdün'deki küçük çaplı ayaklanmalara destek vermezken, birer cumhuriyet olan Libya, Tunus, Mısır ve Suriye'deki gösterilere en azından belli bir aşamadan sonra maddi ve manevi desteklerini esirgememişlerdir. Körfez ülkelerinin kurduğu KİK bile bir monarşiler kulübü olarak bilinmektedir. Fas ve Ürdün'de kraliyeti koruma yönünde açıklamalar yapan Körfez ülkeleri, Yemen'deki olaylara el-Kaide'yle irtibatlandırarak terörizm karşıtlığı olarak görmüştür. Daha önce Yemen'de Şii Husilere karşı Abdullah Salih yönetimiyle işbirliği yapmalarına rağmen karmaşanın uzun sürmesi üzerine KİK, Salih'in dokunulmazlığını sağlayarak görevi bırakması konusunda ikna etmiştir. Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin Salih'in kalması konusunda ısrarcı olmalarının nedenlerinin başında Yemen'in cumhuriyet rejimine⁷⁷ ve komşu ülkeleri istikrarsızlığa itecek büyüklükte bir nüfusa sahip olması gelmektedir.

e) Sünni-Şii İkileminde Körfez Ülkelerinin Mezhep Sorununa Bakışı

Arap Baharının Körfez ülkeleri üzerindeki en önemli etkilerinden biri mezhepler arası gerginlik oluşturmaları ve/ya mevcut gerginliği arttırması olmuştur. Hemen bütün Körfez ülkelerinde hem Şii hem de Sünni mezhep mensuplarının bir arada yaşaması bu ülkelerdeki potansiyel siyasal sorunların reel siyasi sorunlara dönüşmesine yol açmaktadır. Bazı ülkelerde azınlık mezheplerin iktidarda bulunması bölgede ciddi bir siyasal gerginlik nedeni olmuş, bununla bağlantılı olarak Arap isyanlarıyla birlikte Körfez ülkeleri İran'dan daha fazla tehdit algıları hale gelmişlerdir. İran'dan algılanan tehditteki artış diğer bölgesel güçlere, özellikle Türkiye'ye olan bağımlılığı ve ihtiyacı da arttırmıştır.

Körfez ülkeleri Arap Baharına karşı tavır alırken mezhepçilik kartını oynamışlardır. Esasında Sünni-Şii ikilemi Körfez ülkelerinin daha çok İran'a karşı kullandıkları bir karttır. Katar, BAE ve Kuveyt'te Şiiler diğer ülkelere oranla ekonomi ve sosyal konularda daha bütünleşmiş ve daha az siyasallaşmıştır. Ancak Suudi Arabistan ve Bahreyn'de Şiiler ekonomik, siyasi ve sosyal olarak marjinalleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Şiiler bu ülkelerde sosyal birliktelik ve ulusal istikrara da tehdit olarak algılanmışlardır. Özellikle nüfusun %70'ini oluşturdıkları Bahreyn'de Şiiler genellikle petrol endüstrisinde çalışmakta ve rejime ciddi bir tehdit oluşturmaktadırlar. Körfez ülkeleri, İran'ın Bahreyn'e

77. Colombo, "Unpacking the GCC's Response to the Arab Spring," s. 3.

müdahale ederken ve Suriye’de muhalifleri desteklerken Şii hilalini argüman olarak kullandığını ileri sürmüşlerdir. Bahreyn’de göstericilerin İran’ın çıkarlarına hizmet ettiklerini söylemek mümkündür. Mezhep farklılıkları Suudi Arabistan için her zaman hassas bir durum olmuştur. Nitekim Suudi Arabistan’ın daha önce Hüsnü Mübarek’e ve Zeynel Abidin’e destek verme nedenlerinden birisinin, bu ülkelerin Suudi Krallığı’nın kendi kendine üstlendiği Sünni İslam liderliğine zarar vermiyor olmaları olarak ileri sürülmüştür.⁷⁸ Yeni düzende Suudi Arabistan her zaman olduğu gibi muhafazakâr bir anlayışla Selefilere desteklerken, Katar hem Selefilere hem de ılımlı İslamcılara desteklemektedir.

4. ARAP BAHARI SÜRECİNDE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Arap Baharı genel bölgesel dengeleri değiştirdiği gibi Türkiye-Körfez ülkeleri arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkilerin seyrini de etkilemiştir. Taraflar değişen şartlara ve muhtemel gelişmelere göre ikili ve çok-taraflı ilişkilerini yeniden tanımlamak durumunda kalmışlardır. Esasında Arap isyanlarının ortaya çıkardığı şartların Türkiye-Körfez ilişkilerine genellikle olumlu bir etki yaptığını söylemek mümkündür. Bölgesel ve uluslararası çözümsüzlüğe doğru giden Arap isyanlarının en sorunlu cephesi olan Suriye konusundaki yakın işbirliği ve bölge ülkelerinin İran’dan algıladığı tehdit tarafları birbirine yakınlaştırmıştır.

a) Siyasal İlişkiler

Türkiye ile Körfez ülkeleri cumhuriyet rejimlerinde meydana gelen Arap isyanlarına yönelik benzer politikalar izlemişlerdir. İki taraf da halkın taleplerinin karşılanması konusunda mevcut rejimlerin karşısında yer almış ve isyancı ve/ya devrimci kesimleri desteklemişlerdir. Ancak hem Körfez ülkeleri hem de Türkiye değişimin bölgesel kaos a yol açamayacak şekilde devam etmesini, yani tedrici olmasını savunmuşlardır.

Bölgesel istikrarın sürdürülmesi gibi bazı konularda benzer politikalar izleyen Körfez ülkeleri ile Türkiye, isyan dalgasının kapsamı ve derinliği konusunda farklı düşünmektedirler. Körfez ülkeleri isyanların ve rejim değişikliklerinin cumhuriyetçi rejimlerle sınırlı kalmasını ister ve beklerken Türkiye, Körfez monarşilerinin de siyasi anlamda yeniden yapılanma sürecine girmesinin ve halkın siyasal sürece daha etkin bir şekilde katılımının sağlanmasının altını çizmiştir.⁷⁹ Dolayısıyla Körfez ülkeleri statükocu bir tavır takınırken, Türkiye’nin değişimden yana bir siyaset izlediğini söylemek mümkün-

Esasında Arap isyanlarının ortaya çıkardığı şartların Türkiye-Körfez ilişkilerine genellikle olumlu bir etki yaptığını söylemek mümkündür.

78. Ayrıca Mısır ile Tunus’un Suudi Arabistan bakımından iki önemli özelliği daha vardır. Şii nüfus barındırmayan bu iki ülkenin İran ile ilişkileri genel manada iyi değildir ve Suudi Krallığı bu ülkelerle İran karşıtlığı üzerinden iyi ilişkilere sahiptir.

79. Bu yönde örnek bir açıklama için bkz. “No: 72, 17 Mart 2011, Bahreyn’de Meydana Gelen Olaylar Hk.,” *Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/no_72_17-mart-2011_bahreyn_de-meydana-gelen-olaylar-hk_tr.mfa.

Körfez ülkeleri pek çok alanda attığı başarılı adımlar neticesinde bölgede önemli bir güç haline gelen Türkiye ile “bölgesel istikrarın korunması ön koşuluyla” özellikle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye büyük önem vermişlerdir.

dür. Körfez ülkeleri demokratikleşme, iç siyasal istikrar ve ekonomik kalkınma yönünde attığı başarılı adımlar neticesinde bölgede önemli bir güç haline gelen Türkiye ile “bölgesel istikrarın korunması ön koşuluyla” özellikle ekonomik alandaki ilişkilerini geliştirmeye büyük önem vermişlerdir. Ekonomik forumların daha sık toplanması, ticaret hacminin arttırılması ve vize uygulamalarının değiştirilmesi gibi atılımlar sonucunda Körfez ülkeleri sahip oldukları sermayeyi, güvenli bir yatırım mekânı olan Türkiye’de yatırıma dönüştürmeye çalışmaktadırlar. İlk rejim değişikliğinin gerçekleştiği Tunus’ta halkın kendi kaderini belirleme girişimini demokratikleşme bağlamında alkışlayan Türkiye ile bölge gerçeklerinden uzak seküler bir rejimin yıkılmasını olumlu karşılayan Körfez ülkeleri aynı tarafta yer almışlardır. Her ne kadar Bin Ali’nin ülkesine gelmesine müsaade etse de Suudi Arabistan dâhil Körfez ülkeleri Bin Ali rejiminin devamı konusunda bir çaba içinde olmamışlardır.

Tunus’ta Arap isyanlarının genel seyri hakkında bir kanaat oluşmadığından dolayı Suudi Arabistan gibi bazı Körfez ülkeleri Bin Ali rejimine destek vermiş, fakat daha sonra Türkiye’nin başından beri desteklediği yeni siyasal güçlerle işbirliğine gitmiştir. Bin Ali rejiminin düşmesinden sonra da taraflar Nahda başta olmak Tunus’taki siyasal partilerle ilişkilerini geliştirmiş ve ülkenin istikrara kavuşması için aralarında işbirliği yapmışlardır. Libya’da ise başlangıçtaki tereddüt döneminden sonra Körfez ülkeleri ve Türkiye Batılı güçlerle birlikte hareket ederek Kaddafi rejiminin düşmesi için muhaliflere her türlü desteği sağlamışlardır.

Körfez ülkeleriyle Türkiye’nin izledikleri siyasetin örtüştüğü en önemli bölgesel konu Suriye krizi olmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun temel parametrelerini belirlediği Ortadoğu siyasetinin başarısı için, Körfez ülkeleri ise İran’ı bölgede terit etmek amacıyla Suriye’deki Baas rejiminin değişmesi için uğraş vermektedir.⁸⁰ Bu noktada KİK üyesi ülkelerle Türkiye arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde, Türkiye’nin ekonomik anlamda gelişme göstermesi ve mezhepsel anlamda çoğunluk olarak Sünni İslam’ı benimsemesi, Türkiye’nin İran’ın bölgedeki muhtemel etkisini dengelemesi noktasında önem taşımaktadır. Suudi Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal bunu Türkiye ile KİK dışişleri bakanları 28 Ocak 2012 tarihinde İstanbul’da toplanarak Suriye rejiminin muhaliflere yönelik baskıcı siyasetini görüştükleri toplantının ardından ifade etmiş ve “Türkiye’ye bölge ülkelerinin içişlerine müdahale etmediği için” teşekkür etmiştir.⁸¹ Arap Dünyası ile Avrupalıların beklediği BM müdahalesini destekleyen ve Çin ile Rusya’nın vetosunun bölgeye zarar verdiği düşünen taraflar, aynı zamanda bölgesel girişimlerde de bulunmaya çalışmışlardır.⁸² Suriye krizinin bölgesel barış, istikrar ve refahın sağlanması önünde en ciddi engel olduğunu ilan eden Körfez ülkeleri ile Türkiye, Suriye konusunda işbirliği yapmaya devam edeceklerini ilan etmişlerdir.⁸³ Ancak

80. Aaron Stein, “Syria, Turkey and the Gulf States,” *SES Türkiye*, 13 Eylül 2011.

81. Mahmut Gürer, “Türkiye-Körfez zirvesine Suriye-İran damgası,” *Akşam*, 28 Ocak 2012.

82. “Gulf Cooperation Council and Turkey Hold Talks on Syria,” *The National*, 28 Ocak 2012.

83. Ibrahim al-Amin, “Gulf States and Turkey Going All-Out Against Syria,” *Al Akhbar*, 6 Haziran 2012.

Suudi Arabistan, Mısır'ın yeni Cumhurbaşkanı Mursi'nin girişimi üzerine Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın davet edildiği dörtlül toplantıya da katılmamıştır.

Diplomatik anlamda Körfezin en öne çıkan ülkesi Katar ve Türkiye'nin son dönemlerde uyguladığı dış politikada ortak bir ilke etrafında hareket ettiklerini söylemek mümkündür.⁸⁴ Nitekim iki ülkenin Arap Baharı öncesi dönemde bölgesel problemlerde ortak arabuluculuk girişimleri olmuştur.⁸⁵ Katar ile Suudi Arabistan Suriye konusunda da Türkiye ile birlikte inisiyatif almış ve bölge ülkelerinin Suriye siyasetinin belirlenmesinde etkili olmuşlardır. Esad rejimi tarafından teröristleri desteklemekle suçlanan bu üç ülke, Suriye'de artan şiddetin sona ermesi için Esad'ın acilen yönetimi terk etmesi gerektiğini açıklamışlardır. Bu üç ülke aynı zamanda Esad rejimine karşı birlik olmalarını sağlamak için yürüttüğü çabalar bağlamında muhaliflere parasal ve siyasal destek de sağlamışlardır.⁸⁶ Ancak Esad sonrası Suriye'nin, Saddam sonrası Irak'a dönmemesi için alınması gereken tedbirler konusunda Körfez ülkeleri ile Türkiye arasında tam mutabakat yoktur. Örneğin, Türkiye İhvan çizgisindeki aktörlerle daha yakın ilişkiler geliştirirken, Suudi Arabistan Selefi gruplara daha yakın durmaktadır. Her ne kadar Tunus ve Mısır'da iktidara gelen Müslüman Kardeşlerin desteklediği siyasi partiler Körfez ülkelerine yakın dursa da,⁸⁷ bu durum yeniden şekillenen bölgede, göreceli de olsa bir istikrar yaşandığında, güç dengelerini daha çok etkileyecektir.

Türkiye ve Körfez ülkelerinin diğer ülkelere göre daha istikrarlı olması, ticari adımları ilerletmek için güvenli bir zemin sağlamıştır.

b) Ekonomik İlişkiler⁸⁸

Arap isyanlarının yol açtığı ekonomik istikrarsızlık ile Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu durgunluk Türkiye'nin bölgeye yönelik ekonomik ilişkilerinin daha da gelişmesine neden olmuştur. Türkiye ve Körfez ülkelerinin diğer ülkelere göre daha istikrarlı olması, ticari adımları ilerletmek için güvenli bir zemin sağlamıştır. AK Parti iktidarı ile birlikte Körfez ülkeleri ile Türkiye arasında başlayan ekonomik işbirliği Arap Baharı sürecinde de devam etmiştir. Başarılı bir ekonomik kalkınma hamlesi çerçevesinde Körfez sermayesi Türkiye'ye aktarılmış, Türk firmaları ise büyük ihaleler alarak Körfez'de önemli projelere imza atmışlardır. Taraflar arasında sıklaşan üst düzey ziyaretlerle uzun dönemli bir stratejik ortaklığın temelleri atılmaya çalışılmakta, ticari hareketliliği kolaylaştırmak adına vizelerin kaldırılması gündeme getirilmektedir.

84. Türkiye'nin Körfez'deki güvenlik ikileminde oynayabileceği muhtemel rol hakkında bkz. Birol Başkan, "Turkey-GCC Relations: Is There a Future," *Insight Turkey*, c. 13, n. 1, 2011, ss. 159-173.

85. Giorgio Cafiero, "Is Qatar's Foreign Policy Sustainable?" *Jadaliyya*, 28 Haziran 2012.

86. Aaron Stein, "Geo-politics Overshadow Turkey's Shallow Relationship with Gulf States," *SES Türkiye*, 2 Haziran 2012.

87. Abdullah Aydoğan Kalabalık, "Suud-İran hattında İhvan iktidarı," *Sabah / Perspektif*, 11 Ağustos 2012.

88. Türkiye pazarı, sermaye yoğun Körfez ülkelerinin yatırım yapabilecekleri en güvenilir pazarlardan biri haline gelmiştir. Son dönemde bölgenin neredeyse tek istikrarlı pazarı haline gelen Türkiye'deki Körfez sermayesinin yatırımlarında ciddi bir artış olmuştur. Bölgenin ciddi bir istikrarsızlık içinde bulunduğu Arap isyanlarının ilk yılında bile Türkiye'nin Körfez ülkeleriyle ekonomik ilişkileri gelişerek devam etmiştir. Örneğin, 2011 yılında bir önceki yıla oranla Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatı %25, ithalatında ise %41 oranında bir artış görülmüştür. Benzer biçimde Umman'a ihracatı %66, ithalatı da %43; BAE'ne ise ihracatında %11, ithalatında ise %136 oranında bir artış gözlenmiştir.

2012 yılının ilk
altı ayında Arap
ölkelerinden
Türkiye'ye gelen
turistlerin sayısında
yaklaşık %71'lik bir
artış olmuştur.

Türkiye ile Körfez ölkeleri arasında hem ikili hem de KİK ile ortak iş forumları oluşturulmuş ve taraflar arasında sağlık, enerji, turizm ve tarım gibi alanlarda ortak teşebbüsler gerçekleştirilmiştir. KİK ile Türkiye arasında bir serbest ticaret antlaşmasının imzalanması ve tarihi Hicaz Demiryolu projesi yeniden canlandırılarak Körfez ile Türkiye'nin demiryoluyla birbirine bağlanması bile gündeme gelmiştir. Gelişen ekonomik ilişkilerin neticesinde 2002 yılında 1,5 milyar dolar olan taraflar arasındaki ticaret hacmi, 2011 yılında yaklaşık 12 milyar dolara çıkmıştır.⁸⁹ Türk müteşebbislerin Körfez ölkelerinde açtıkları büyük alışveriş merkezlerinin sayısı 100'ü geçmiştir.⁹⁰

Türkiye Birinci-KİK İş Forumu Toplantısı 6-7 Şubat 2012 tarihlerinde Başbakan Tayyip Erdoğan, tarafları temsil eden bakanlar ve KİK Odalar Birliği Başkanı Kemal Salih ve TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun katılımlarıyla İstanbul'da toplanmıştır. Toplantıda taraflar arasındaki ticaret ve yatırımların artırılması, yatırım ortamının analizi, iş kadınları arasındaki etkileşimin geliştirilmesi gibi konularda fikir teatisinde bulunulmuştur.⁹¹ Foruma, ayrıca taraf ölkelerden gelen üst düzey yöneticiler ve iş dünyasından temsilciler katılmıştır. Forum kapsamında Türkiye ile Körfez ölkeleri arasındaki yatırım potansiyelinin ve bölge içi ticaretin geliştirilmesi, kadın girişimciliği, ulaştırma, bankacılık, enerji, tarım ve gıda, altyapı/İNŞAAT ve KOBİ'lerin geliştirilmesi gibi konularını kapsayan eşzamanlı oturumlar düzenlenmiş, ayrıca foruma katılan iş dünyası temsilcileri arasında ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, ticari hareketliliği kolaylaştırmak adına Türkiye ve KİK üyesi ölkeler arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasını ve serbest ticaret anlaşmalarının imzalanmasını gündeme getirmiştir.⁹²

Arap ölkelerinde süren siyasal istikrarsızlık ile yabancıların mülk edinmelerinin kolaylaştırılması yönündeki mevzuat değişikliği, siyasal istikrar ve yüksek ekonomik büyüme gibi Türkiye'deki olumlu gelişmeler sonucunda 2012 yılının ilk altı ayında Arap ölkelerinden Türkiye'ye gelen turistlerin sayısında yaklaşık %71'lik bir artış olmuştur.⁹³ Mısır, Lübnan, Suriye ve Libya gibi ölkelerdeki istikrarsızlık dolayısıyla Arap ölkelerinden çekilen turistler Türkiye'ye yönelmiştir. Körfez yönetimleri vatandaşlarını sorunlu bölgelere gitmemeleri yönünde ikaz etmelerinin de etkisiyle Haziran 2012 tarihi itibarıyla bir önceki yıla oranla BAE'nden Türkiye'ye gelen turistlerin sayısında %54'lük bir artış görülürken, Bahreyn'den gelenlerin sayısında %90, Kuveyt'ten %64 ve Katar'dan %92'lik bir artış gerçekleşmiştir.⁹⁴

89. "Turkey Offers Gulf 'Perfect Match-up,'" *Hürriyet Daily News*, 8 Şubat 2012.

90. Rory Jones, "Arabian Gulf Tourists and Shoppers Ring up the Tills in Turkey," *The National*, 4 Eylül 2012.

91. "1st Gulf-Turkish Business Forum to be Held in Istanbul," *İslam Ticaret ve Sanayi Odası Web Sayfası*, <http://www.iccionline.net/en/icci-en/News.aspx?id=586&§ion=2>, Erişim Tarihi: 31 Ağustos 2012.

92. "Bakan Çağlayan'dan Körfez Ölkelerine 'Vizeleri Kaldırılım' Çağrısı," *Haberler*, <http://www.haberler.com/bakan-caglayan-dan-korfez-ulkelerine-vizeleri-3336878-haberi/>, 6 Şubat 2012.

93. Jones, "Arabian Gulf Tourists and Shoppers Ring up the Tills in Turkey,"

94. Jones, "Arabian Gulf Tourists and Shoppers Ring up the Tills in Turkey,"

5. SONUÇ

Bugün itibarıyla Arap Baharının ve değişim/devrim sürecinin tam bir bilançosunun çıkarılması oldukça güçtür. Ancak bu sürecin Ortadoğu bölgesindeki siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkileri ve yapıları derinden etkilediği ve daha da etkileyeceği aşikardır. Arap gençlerinin ve geniş halk kitlelerinin öncülük ettiği bu halk hareketlerinin sonucunda bazı ülkelerin süreci iyi yönetip yönetmemesine bağlı olarak kazançları ve/ya kayıpları diğerlerinden daha fazla olacaktır. Buradan hareketle denilebilir ki Körfez ülkelerinin bundan sonraki süreçte bölgesel konumunun nasıl olacağı veya mevcut konumu nasıl korumaya çalışacağı, bu bağlamda hangi ülkelerle ilişkilere ağırlık vereceği önümüzdeki gelişmelerin seyrine ve ülke yönetimlerinin bu gelişmelere vereceği tepkilere bağlıdır. Çünkü dünyanın en istikrarsız bölgesi olarak kabul edilen Ortadoğu'da her an yeni siyasal ve ekonomik krizler çıkması muhtemel görünmektedir. Bu sebeple Körfez ülkelerinin bu yeni krizler karşısındaki muhtemel tutum ve politikalarının ne olacağı ciddi önem taşımaktadır.

Arap baharı siyasal anlamda Körfez ülkelerini güçlendirse de güvenlik anlamında olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda biri iç diğeri dış olmak üzere iki güvenlik tehdidi algısının daha güçlü bir şekilde hissedilmesinden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, Arap baharının sosyal adalet, gençlerin talepleri, dengesiz nüfus dağılımı, işsizlik, demokratik geçiş ve anayasal reform gibi kavramları iç siyasetin ve özellikle de halkların gündemine taşınmasıdır. Bu durum Körfez monarşileri için şu anda rejimi tehdit eden bir sorun olmasa da artan toplumsal ve siyasal talepler potansiyel bir tehlikedir. İkinci tehlike ise, Arap baharının Körfez'de bir güvenlik boşluğuna neden olması ve bu doğrultuda İran'ın Körfez ülkelerini bilhassa mezhepsel bir düzlemde ele geçirmeye çalışması tehlikesidir. KİK'in bizzat İran devriminden sonra, İran tehlikesine karşı kurulduğu hatırlandığında yeni düzende İran tehdidi bütün Körfez ülkelerinin korkusu olmaya devam edecektir.⁹⁵

Bu süreçte bazı ülkelerin bölgesel ve küresel ölçekteki konumlarının değişmesi de kaçınılmazdır. Çünkü Körfez ülkelerinin Arap Baharına tepkileri büyük oranda benzeşse de bazılarının siyasal tutumları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Katar ve Suudi Arabistan'ın Arap Baharı'na bakışları arasında farklılıklar vardır. Suudi Arabistan bölgesel gelişmelere yönelik daha muhafazakar bir politika izlerken, Katar daha yenilikçi bir tavır benimsemiştir. Bunun yanı sıra, Körfez ülkelerinin bölgesel konumlarının değişmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir. Bu değişimin ilk örneklerinden biri Katar'ın ABD ile ilişkilerinin artması ve Suudi Krallığı'na alternatif bir bölgesel aktör olarak ön plana çıkmasıdır. ABD'nin, Katar'ı yeni bölgesel ortak olarak görmesi Körfez ülkelerinin kendi içindeki dengeleri bakımından da dikkate değerdir. Amerikan yönetiminin Katar'ı Suudi Arabistan'ın yerine koymayı düşündüğü ileri sürülmektedir. Bunun önemli bir göstergesi de ABD'nin Körfez'deki üslerinden birini Suudi Arabistan'dan Katar'a taşımasıdır.

Körfez ülkelerinin bundan sonraki süreçte bölgesel konumunun nasıl olacağı veya mevcut konumu nasıl korumaya çalışacağı, bu bağlamda hangi ülkelerle ilişkilere ağırlık vereceği önümüzdeki gelişmelerin seyrine ve ülke yönetimlerinin bu gelişmelere vereceği tepkilere bağlıdır.

95. Abdullah, "Repercussions of the Arab Spring on GCC States," s. 23.

Körfez monarşilerinin daha açık ve katılımcı bir toplumsal ve siyasal yapıya kavuşması için Batıya olan bağımlılıklarını azaltmaları gerekmektedir.

Öte yandan Suudi Arabistan da Mısır, Irak ve Suriye'nin güç kaybetmesi ve istikrarsızlık içinde olmasından istifade ederek Arap dünyasının lider ülkesi olmak istemiştir. Örneğin, Suudi Krallığı KİK'in öncü devleti olarak inisiyatifler almış ve Arap isyanlarının yönünü monarşiler lehine değiştirmeye çalışmıştır. Riyad liderliğindeki KİK de Ürdün ve Fas gibi monarşilere destek vererek etki alanını genişletmesinin ötesinde Yemen'deki siyasi istikrarsızlığın giderilmesinde öncü bir rol oynayarak her geçen gün daha etkili bir bölgesel aktör olma yolunda ilerlemeler kaydetmiştir.

Körfez ülkeleri Arap Birliği içerisinde siyasal kararlar alınmasında en aktif davranan ve öncülük eden ülkeler olmuştur. Bunu Körfez ülkelerinin Mısır ve Irak gibi diğer güçlü ülkelerin kendi iç karışıklıklarıyla ilgilenmelerini ve diğerlerinin de gerek ekonomik ve gerekse siyasi olarak bunu yapacak güce sahip olamamalarını bir avantaja çevirmesi olarak yorumlamak mümkündür. Bununla birlikte, yakın gelecekte eğer barışçıl bir geçiş yaşarsa Mısır bölgesel güç olmaya en yakın ülkedir. Bunun yanında Kuzey Afrika'da Tunus'un başarılı bir dönüşüm yaşaması ve Libya'nın istikrarı yakalaması da Körfez ülkelerinin önemini azaltacak gelişmeler olacaktır.⁹⁶

Körfez ülkelerinin, nüfuslarının az ve maddi kaynaklarının bol olmasının da yardımıyla, Mısır ve Suriye'deki durumun aksine, iç karışıklıkları kontrol edebilmeleri daha kolay olmuştur.⁹⁷ Bu ülkeler, maddi araçlarla halklarının belirli taleplerinin karşılanması bağlamında önemli adımlar atmış, ancak siyasi ve kültürel taleplerin ne ile ve nasıl karşılanacağı konusunda ciddi gelişmeler kaydetmemiştir.

Körfez ülkeleri "Yeni Ortadoğu"da etkin bir aktör olmaya çalışırken ABD dışında Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin bölgesel dengeler üzerindeki ağırlığını yeterince hesaba katmadığı görülmektedir. Irak'tan çekilmesinin ardından bölgedeki askeri gücünün bir kısmını Körfez ülkelerine kaydıran ABD, aynı zamanda Körfez ülkelerini de silahlandırmaya devam etmiştir. Ancak halihazırdaki ilişkilerin bölgesel güvenliğin sağlanmasında yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Öte yandan Körfez ülkelerinin ABD ve diğer Batılı ülkelere olan bağımlılığı bu ülkelerin otoriter devlet karakterlerinin değişmesi önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.⁹⁸ Bundan dolayı da Körfez monarşilerinin daha açık ve katılımcı bir toplumsal ve siyasal yapıya kavuşması için Batıya olan bağımlılıklarını azaltmaları gerekmektedir.

Türkiye ile İlişkilerin Geleceği

Körfez ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerinin geleceği de bölgesel değişim sürecinin seyriyle yakından ilgilidir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki ülkelere ekonomik ve siyasal beklentilerinin yüksek olması Körfez ülkelerini Türkiye bakımından önemli kılarken, böl-

96. Marc Lynch, "Will the GCC Stay on Top?" *Foreign Policy*, 15 Aralık 2011.

97. Lynch, "Will the GCC Stay on Top?"

98. Özden Zeynep Oktav, "The Gulf States and Iran: A Turkish Perspective," *Middle Eastern Policy*, Cilt. 18, No. 2, Yaz 2011, ss. 136-147, s. 142.

genin en istikrarlı ve güçlü ülkelerinin başında gelen Türkiye de Körfez ülkeleri için hayati önemi taşımaktadır. Arap isyanları sürecinde iki taraf arasındaki ilişkilerin nasıl etkileneceği bölgesel istikrar açısından da önemlidir.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki gelişmelere müdahil olması konusunda Körfez ülkeleri ile Türkiye arasında bir mutabakat bulunmaktadır. Bununla birlikte, her iki tarafın çıkarlarının gerektirmesi doğrultusunda ilişkilerin gelişerek devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Körfez ülkeleri bütünlüklerini ve siyasal rejimlerini devam ettirmek için dengeleyici bir ülkeyle ilişkileri geliştirmek zorunda kalırlarken, Türkiye de bölgesel etkinliğini arttırmak için istikrarlı devlet yapılarıyla ilişkilerini geliştirmek durumundadır. Suudi Arabistan ve Katar başta olmak üzere Körfez ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeden Türkiye'nin bölgesel siyasetinin başarılı olması oldukça zordur. Ancak Körfez ülkelerinin Türkiye'ye olan ihtiyacı, Türkiye'nin bu ülkelere olan ihtiyacından daha fazladır. Körfez ülkelerinin Türkiye'yi tercih etmesinin temel nedenlerini altı maddede toplamak mümkündür:

İlk olarak Körfez ülkeleri Türkiye'yi, Irak'taki Saddam rejiminin çökmesinden sonra bölgede İran'ı ve/ya başka bir bölgesel tehdidi dengeleyecek yegane devlet olarak görmektedirler. Arap isyanları sonucunda başta Mısır olmak üzere Kuzey Afrika'daki rejim değişikliklerinden sonra Türkiye'ye ihtiyaçları daha da artmış bulunmaktadır. Arap dünyasında bölgesel dengeleri sağlayabilecek potansiyele sahip en önemli üç ülke olan Mısır, Irak ve Suriye yaşanan gelişmelerden sonra bu özelliklerini kaybetmişlerdir. Bölgesel bir Arap gücü olmadığından Körfez ülkeleri, Türkiye ile her alanda ilişkilerini geliştirmeyi öncelemiş ve Türkiye ile bir stratejik diyalog ve/ya stratejik ortaklık süreci başlatmışlardır.

İkinci olarak, tarihsel faktörler Körfez ülkelerinin Türkiye'ye yaklaşmasında etkili olmuştur. Körfez ülkelerinin tarihte hiçbir zaman doğrudan Türk (Osmanlı) hakimiyeti altına girmemesinden dolayı, bu ülkelerin neo-Osmanlılık söyleminden endişe etmeleri söz konusu değildir. Suudi Arabistan'ın 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile yaşadığı sorunlar bir tarafa, diğer aktörlerle tarihsel düşmanlığı bulunmayan Türkiye, Körfez bölgesinde yeni bir oyuncu olarak algılanmaktadır.

Üçüncü olarak, coğrafi konum ve bunun beraberinde getirdiği şartlar Körfez ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Bir Akdeniz ülkesi olan ve Körfez'den oldukça uzakta bulunan Türkiye'nin Körfez ülkelerine yönelik tehdit oluşturması için bir neden bulunmamaktadır. Körfez'in en güçlü ülkesi İran ile Körfez'deki Arap ülkeleri arasında sınır sorunları mevcuttur. Bu durum İran'ı en ciddi tehdit olarak ortaya çıkarmaktadır. Buna karşın, Türkiye'nin Körfez ülkelerine komşu olmaması ve bu ülkelerle sınır sorunu yaşamaması Türkiye'nin hanesine önemli bir artı olarak kaydedilmektedir. Bundan dolayı da Türkiye, İran gibi müdahaleci bir askeri güç olarak algılanmamaktadır.

Dördüncü olarak, Körfez ülkelerinde, Şii halka destek siyaseti bağlamında İran'ın Körfez ülkelerinin içişlerine karıştığı ve İslam Devrimi'nden beri devrimci ve yayılmacı bir

Körfez ülkeleri
bütünlüklerini ve
siyasal rejimlerini
devam ettirmek
için dengeleyici
bir ülkeyle ilişkileri
geliştirmek
zorunda kalırlarken,
Türkiye de bölgesel
etkinliğini arttırmak
için istikrarlı
devlet yapılarıyla
ilişkilerini
geliştirmek
durumundadır.

Türkiye'nin
Ortadoğu
geneline yönelik
değil, Kuzey
Afrika'ya, Suriye
ve komşularına ve
Körfez bölgesine
yönelik ayrı
ayrı politikalar
geliştirmesi ve
yürütmesinin
gerekli olduğu
düşünülmektedir.

söylem geliştirdiği algısı hakimdir. Buna karşın, Türkiye mezhepçi/sekteryen bir siyaset izlememekte ve Körfez ülkelerinin iç siyasetlerine taraf olmamaktadır. Beşinci olarak, Türkiye Körfez ülkeleri tarafından bölgedeki en bağımsız davranabilen devlet olarak algılanmaktadır. Özellikle Türkiye'nin 2003 yılında Amerika'nın Irak işgaline karşı çıkması Körfez ülkelerinde ABD'den bağımsız davranabilmenin göstergesi olarak görülmüş ve Türkiye'ye saygınlık kazandırmıştır. İlaveten, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Davos'taki "one minute" çıkışı ve devamındaki İsrail siyaseti bölge halkının Türkiye'ye hayranlık duymasına neden olmuştur.

Altıncı ve son olarak, geleneksel bağlantıları ile son dönemde gerçekleştirdiği siyasi ve iktisadi atılımlarla Türkiye, Körfez ülkeleri için giderek daha önemli bir ülke haline gelmiştir. ABD ve AB ile yakın ilişkileri ve NATO, Avrupa Konseyi ve G-20 gibi Batılı bölgesel ve küresel kuruluş ve/ya platformların aktif bir üyesi ve katılımcısı olması Türkiye'yi, geleneksel olarak Batıyla yakın ilişkiler içinde bulunan Körfez ülkeleriyle yakınlaştırmaktadır. Buna ek olarak, son zamanlarda demokratikleşme ve ekonomik kalkınma süreçlerinde yüksek performans sergilemesi, Türkiye'nin Körfez ülkeleri nezdindeki itibarını daha da arttırmıştır. Ayrıca, Körfez ülkeleri Türkiye üzerinden başka aktörlerle de ikili ve çok-taraflı ilişkiler geliştirmenin mümkün olacağına inanmaktadır.

Körfez ülkelerinin Türkiye'ye yönelik bazı endişeleri de bulunmaktadır. İlk olarak, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürdistan Özerk Yönetimi ile bağımsız ilişkiler geliştirme sürecine girmesi Körfez'de endişe ile karşılanmaktadır. Irak merkezi hükümetinin onayı alınmadan Türkiye'nin Kürt Yönetimi ile petrol antlaşmaları imzalaması kabul edilmemektedir. Bu ilişkiler, Körfez ülkeleri tarafından Türkiye'nin bir Arap devletinin parçalanma sürecine katkı sunması şeklinde algılanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin bölgesel statükoya ve bunun en temel teminatı olan ulusal sınırlara saygı göstermesi beklenmektedir. Ancak, Türkiye'nin Kürt Yönetimi ve Iraklı Sünni aktörlerle ilişkileri geliştirmesini, Körfez'deki algının aksine Maliki'nin ülkeyi Şiileştirme politikasını engelleme çabası olarak okumak da mümkündür.

İkinci olarak, Körfez ülkeleri Türkiye'nin İran ile ilişkilerini geliştirmesinden rahatsızlık duymaktadır. Suriye, Lübnan ve Ürdün daha çok Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini önemserken, Körfez ülkeleri kendilerini doğrudan etkileyen Türkiye'nin İran'la ilişkilerine daha çok önem vermektedir. Bundan dolayı da Körfez ülkeleri Türkiye'nin bölgesel değil, alt-bölgesel siyasetler geliştirmesi gerektiğini beklemektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin Ortadoğu geneline yönelik değil, Kuzey Afrika'ya, Suriye ve komşularına ve Körfez bölgesine yönelik ayrı ayrı politikalar geliştirmesi ve yürütmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda da Körfez ülkeleri, Türkiye ile aralarında kalıcı bir stratejik ortaklığın kurulmasını çıkarları bakımından elzem görmektedir. Selefizmin bölgeye yönelik ayrımcı bakış açısı dolayısıyla siyasi bir tehdit olarak görülen İran ile Türkiye'nin yakınlaşması da bu sürecin önündeki en önemli engel olarak okunmaktadır.

Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'dan oluşan Körfez ülkelerinin 2010 yılının sonlarında başlayan ve Ortadoğu'nun tamamını bir şekilde etkisi altına alan Arap isyanlarına verdiği tepki, yeniden şekillenen bölgeyi ve uluslararası siyaseti anlamak adına oldukça önemlidir. Bu çalışmada öncelikle Körfez ülkelerinin 20. ve 21. yüzyıllarda izlediği Ortadoğu siyasetinin temel parametreleri üzerinde durulmuş, bölge yeniden şekillenirken bu parametrelerin ne yönde etkilendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Körfez ülkelerinin bölge siyasetlerini belirleyen parametrelerin başında ulusal bütünlüklerinin sağlanması, İran'dan algıladıkları güvenlik tehdidi ve mezhepsel tehdit, mevcut siyasal rejimleri devam ettirme kaygısı, geleneksel toplumsal ve siyasal yapının muhafaza edilmesi, *bölgedeki* modernist ve seküler rejimleri ötekileştirme, enerji piyasasının güvenlik ve istikrarı ve Soğuk Savaş siyaseti bağlamında Batıyla geliştirilen derin stratejik ilişkiler gelmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kendi alt-bölgesinde de halk ayaklanmalarına şahit olan Körfez ülkelerinin Arap isyanlarına yönelik genel tavırları, verdikleri tepkiler ve isyanların iç politikadaki tezahürleri tartışılmıştır. Körfez ülkeleri, Arap isyanları karşısında köklü siyasi açılımlar yapmak yerine, özellikle ekonomik bazı reformlar yaparak halkı sakinleştirmek ve mevcut iktidarlarını korumak yönünde bir siyaset izlemiştir. Buradan hareketle, Arap isyanları başladıktan sonra genel olarak bütün Körfez ülkelerinde siyasi ve sosyal alanın daraldığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada ayrıca bölgeyi yeniden şekillendiren Arap Baharı karşısında Körfez İşbirliği Teşkilatı'na üye altı ülkenin sergilediği duruş farklılıkları belirtilerek bunların nedenleri üzerinde durulmuştur. Arap isyanlarının Körfez ülkelerinin dış politikaları üzerindeki etkisi de çalışmanın üçüncü bölümünde tartışılmıştır. KİK ülkeleri, iki farklı boyutta isyanlar karşısında homojen bir tavır sergilememiştir: Körfez alt-bölgesinde statükonun korunmasından yana tavır alan Körfez ülkeleri, Körfez dışında çıkarları doğrultusunda bir siyaset izlemiştir. Isyanlar sonrasında bölgede halk lehine şekillenen yeni düzen ve alt-bölgesindeki güvenlik gerekçeleri, Körfez ülkelerini siyasi birlik olmaya ve bölgesel aktörlerle ilişkilerine farklı boyutlar kazandırmaya yöneltmiştir. Bunun bir örneği olarak çalışmanın son bölümünde Arap isyanlarının Türkiye ve KİK üyesi ülkeler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği nedenleriyle beraber sorgulanmıştır.

Muhittin Ataman

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Central Oklahoma Üniversitesi'nde yüksek lisans yaptıktan sonra Kentucky Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını tamamladı. 1993 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde asistan olarak akademik hayatına başladı. Halen bu üniversitenin profesör kadrosunda bulunmaktadır. Türk dış politikası, milliyetçilik ve Ortadoğu siyaseti alanında akademik çalışmalar yapmaktadır. Eylül 2011'den itibaren SETA'da Dış Politika alanında araştırmacı olarak çalışmaktadır. 20 Ocak 2012'den beri Üniversitelerarası Kurul Genel Sekreteri olarak görev yapmaktadır.

Gülşah Neslihan DEMİR

Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu ve aynı üniversitede Sosyoloji Bölümü'nde çift anadal programını tamamladı. İsveç Lund Üniversitesi Orta Doğu Çalışmaları Merkezi'nde yüksek lisans eğitimini sürdürmekte olup Suriye Müslüman Kardeşler Örgütü üzerine tez çalışmasına devam etmektedir. SETA Dış Politika Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak Körfez Bölgesi üzerine çalışmaktadır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks : +90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org